

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 4, No.84, Winter 2022, pp. 69-96

Received: 03.03.2020 Accepted: 14.07.2021

Research Paper

Generational Differences Related to Demographic Attitudes in Iran

Yaghoob Foroutan *

Associate Professor of Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
y.foroutan@umz.ac.ir

Khadijeh Sadeghi

MA in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
khsadeghi90@yahoo.com

Introduction

The present study examines generational considerations associated with demographic attitudes in Iran. The importance of such studies lies primarily on the increasing pattern of the process so-called 'the transformation of demographic characteristics, which is also identified as one of the most important traits of contemporary societies. In this line, the main research question addressed in the present study is the whether demographic attitudes depend on generational belongings or not. In other words, are we dealing with 'generational divergence' or 'generational convergence' with respect to demographic attitudes? Accordingly, the research findings presented and discussed in the present study aim to address this key research question.

Materials and Methods

From the methodological perspective, the field of this analysis is Iran. It is worth mentioning that Iran is globally well-recognized for this kind of study since it has witnessed one of the most spectacular demographic swings in the human history (McDonald, 2005; Foroutan, 2014, 2019) and has experienced fundamental socio-cultural changes and challenges which are also significantly associated with the generational transition from demographic perspectives. The empirical research findings of this analysis are based on a recently-conducted and nationally-representative survey in order to examine the patterns and determinants associated with generational aspects of demographic attitudes in Iran. The survey includes a sample of 5200 males and females aged 15 years old and over residing in both urban and rural areas of Ahvaz, Babolsar, Bojnord, Esfaryen, GonbadKavos, Gorgan, Hamadan, Kamyaran, Khoramabad, Mahmoudabad, Rasht, and Saghez.

Moreover, demographic attitudes in the present study have been measured by five key components: childbearing desires, attitudes towards the current official population policy so-called pronatalism, attitudes towards emigration, divorce, and women's age at-first marriage. The term sex

refers to male and female respondents, while gender attitude is measured on the basis of the respondents' views on women's employment outside the home. The present analysis shows four major age cohorts including individuals aged 15-24 years, 25-34 years, 35-49 years, and 50 years old and above.

Discussion of Results and Conclusion

The results show two major patterns. First, there are substantial generational similarities and disparities in attitudes towards the demographic components including women's age at marriage, pronatalism, childbearing preferences, divorce, and emigration. This means that on the one hand, the research findings support the three most visible observations across all generations: the two-child family is the most desirable childbearing pattern; both pro-natalism and divorce are rejected by the majority of all generational cohorts. On the other hand, when we go from a younger generational cohort towards an older cohort, we observe demographic outcomes including the greater desire for high childbearing, more positive attitudes towards women's marriage at younger ages, and both emigration and divorce become less welcomed.

* Corresponding author

Zokaei, M., & Amiri Moqaddam, M. (2021). The social construction of tolerance in everyday urban life. *Journal of Applied Sociology*, 32(4), 1-24.

Second, the similarities and disparities across the generational cohorts highlighted above are also significantly affected by such demographic determinants as gender, place of residence, and education. This means that males and rural residents are more likely to have stronger attitudes towards emigration and women's marriage at younger ages and more negative attitudes towards divorce than females and urban residents. These male-female differentials apply to all generational cohorts. On the other hand, the magnitude of the effects of these determinants depends significantly on the kind of demographic characteristics. For instance, the determinant of gender has almost no significant effect on childbearing desires and pronatalism in such a way that both males and females in each generational cohort hold similar attitudes towards childbearing and pronatalism. However, there could be observed gender difference in attitudes towards women's age at marriage in all generational cohorts; women's marriage at younger ages is overwhelmingly more welcomed by males than by females.

In sum, the results confirm two main conclusions: they not only sit well with a combined version of cohort replacement theory and intra-cohort changes theory but also support the underlying fact that the demographic attitudes cannot be simply and merely explained through either generational gap or generational convergence.

Keywords: Generational Gap, Demographic Attitudes, Generational Convergence, Iran.

References

- Amani, M. (2001). A review of forty years demographic change of marriage in Iran. *Journal of Social Sciences Letter*, 17 (2), 15-38 (in Persian).
- Amato, P. R., & Booth, A. (1991). Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Social Forces*, 69 (3), 895-914.
- Askari Nadoshan, A., Abbasishavazi, M. J., & Sadeghi, R. (2009). Mothers, daughters and marriage: generational differences in ideals and attitudes of marriage in Yazd. *Applied Studies of Women*, 11 (44), 7-36 (in Persian).
- Becker, G. (1960). A theory of the allocation of time. *The Economic Journal*, 75 (299), 493-517.
- Blunsdon, B., & Reed, K. (2005). Changes in attitudes to mothers working: Evidence from Australian surveys. *Labour and Industry*, 16 (2), 15-27.
- Bohrani, M. (2005). A study on high-school students' attitude towards marriage. *Applied Sociology*, 19 (2), 28-41 (in Persian).
- Brewster, K. L., & Padavic, I. (2000). Change in gender-ideology, 1977-1996: The contributions of intracohort change and population turnover. *Journal of Marriage and Family*, 62 (2), 477-487.
- Brooks, C., & Bolzendahl, C. (2004). The transformation of US gender role attitudes: Cohort replacement, social-structural change, and ideological learning. *Journal of Social Science Research*, 33 (1), 106-133.
- Caldwell, J. C. (1987). The cultural context of high fertility in Sub-Saharan Africa. *Journal of Population and Development Review*, 13 (3), 409-437.
- Chaboki, O. (2013). Inter-generational study of the association between divorce and family functions in Tehran. *Journal of Women and Family Studies*, 1 (1), 159-185 (in Persian).
- Davodi, M. R. (2016). *Sociological study of generational differences related to childbearing patterns in Esfarayen*. Babolsar: University of Mazandaran Press (in Persian).
- Ebrahimpor, M., & Ebadi, S. (2013). Differences and preferences in childbearing in Sari. *Journal of Population Association of Iran*, 8 (16), 55-78 (in Persian).
- Egmond, M. V. (2010). A stalled revolution? Gender role attitudes in Australia, 1986-2005. *Journal of Population Research*, 27 (1), 147-168.
- Evertt, L. (1956). A theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Foroutan, Y. (2000). Demographic considerations in Iran's public culture. *Journal of Population Quarterly*, 8 (31-32), 46-69 (in Persian).
- Foroutan, Y. (2011). Generational gap associated with gender roles and demographic changes in Iran. *Sociology of Youth Research Letter Journal*, 1 (1), 119-144 (in Persian).
- Foroutan, Y. (2014). Social change and demographic response in Iran (1956-2006). *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41 (2), 219-229.
- Foroutan, Y. (2016). The association between youth and gender with emphasis on demographic and socio-economic aspects. *Sociology of Social Institutions*, 3 (7), 67-91.
- Foroutan, Y. (2017). Potential migrants in Iran. *Journal of Population Studies*, 3 (2), 189-216 (in Persian).
- Foroutan, Y. (2018). Social attitudes towards marriage patterns in Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 13 (26), 9-36 (in Persian).
- Foroutan, Y. (2019a). Cultural analysis of half-century demographic swings of Iran: The place of popular culture. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6 (1), 77-89.
- Foroutan, Y. (2019b). Formation of gender identity in the Islamic republic of Iran: Does educational institution matter?. *Journal of Beliefs and Values: Studies in Religion and Education*, 39 (2), 1-18.
- Foroutan, Y. (2019c). Socio-demographic attitudes towards emerging forms of family in Iran. *Applied Sociology*, 30 (4), 1-20 (in Persian).
- Foroutan, Y. (2020). Ethnic or religious identities?: Multicultural analysis in Australia from socio-demographic perspective. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7 (1), 1-14.
- Foroutan, Y., & Karami, F. (2016). Patterns and determinants of childbearing desires in Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 21 (2), 72-101 (in Persian).
- Foroutan, Y., & Mirzaee, S. (2016). Attitudes towards divorce and its determinants in Iran. *Journal of Population Studies*, 2 (2), 93-125 (in Persian).
- Hammel, E. A. (1990). The theory of culture for demography. *Journal of Population and Development Review*, 16 (3), 455-488.
- Hazrati, Z. (2017). Comparison of two generations of employed women's attitudes towards fertility. *Journal of Social Sciences Studies of Iran*, 4 (4), 40-61 (in Persian).
- Kane, E. W. (1995). Education and beliefs about gender inequality. *Journal of Social Problems*, 42 (1), 74-90.
- Kane, E. W., & Sanchez, L. (1994). Family status and

- criticism of gender inequality at home and at work. *Journal of Social Forces*, 72 (4), 1079-1102.
- Khani, S., Mohamadzadeh, H., & Abbasi, M. J. (2018). Inter-generational comparison of ideals for marriage and childbearing in Sanandaj. *Journal of Social Problems of Iran*, 9 (2), 49-64 (in Persian).
- Landray, A. (1932). *La révolution démographique. Études et essais sur les problèmes de la Population*. Paris: INED Press.
- Lesthaeghe, R. (1983). A century of demographic and cultural change in Western Europe: An exploration of underlying dimensions. *Journal of Population and Development Review*, 9 (3), 411-435.
- Mahmodian, H., & Porrahim, M. (2002). Child value from young couples' view and its relations with fertility in Behshahr. *Journal of Population Quarterly*, 41 (1), 89-103 (in Persian).
- May, J. F. (2012). *World population policies: their origin, evolution, and impact*. The World Bank, Washington, DC, USA: Springer Publisher.
- Morgan, S. P., & Waite, L. J. (1987). Parenthood and the attitudes of young adults. *Journal of American Sociological Review*, 52 (4), 541-547.
- Naji, Z., & Ahmadi, A. (2015). Historical study of marriage change in Iran. *Journal of Population Quarterly*, 93-94 (2), 107-121 (in Persian).
- Notestein, F. (1954). Population growth and economic development. *Journal of Population and Development Review*, 9 (1), 345-360
- Ojaghlo, S., Moradi, A., Ghasemi, E., & Asadi, J. (2014). Generational changes in child value and childbearing pre and post Islamic revolution in Zanjan. *Journal of Women in Culture and Art*, 6 (3), 409-425 (in Persian).
- Panahi, M. H. (2004). Generational gap in Iran and the effect of education. *Journal of Social Sciences Quarterly*, 11 (27), 1-41(in Persian).
- Pishevar, A., & Olfati, A. A. (2007). Generational difference in Gilangharb. *Sociology of Youth Journal*, 10 (11), 135-144 (in Persian).
- Rahimi, K., Rahimi, S., & Mosavi, S. (2019). Basic difference in structure and attitudes of contemporary family and generational gap. *Journal of Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 2 (5), 53-58 (in Persian).
- Razavizadeh, S. N. (2006). Generational differences in Iran's villages. *Journal of Village and Development*, 2 (2), 19-46 (in Persian).
- Razeghi Nasrabad, B. H., & Fallahnejad, L. (2017). Generational differences of marriage value in Hashtgerd. *Journal of Strategic Studies of Women*, 19 (75), 63-84 (in Persian).
- Razaeae, S. (2013). *Generational difference in women's attitudes towards fertility in Ilam*. Tehran: Azad University (in Persian).
- Roland, D. T. (2012). *Population aging: The transformation of societies*. The Netherland: Springer Publisher.
- Roshanfekar, P., Fallahi, R., & Porkasmaei, M. (2012). Inter-generational study of attitudes towards divorce in Zanjan. *Journal of Socio-Cultural Strategy*, 2 (1), 139-156 (in Persian).
- Safiri, K., & Imani, E. (2006). Inter-generational social mobility among women in Tehran. *Journal of Women in Development and Politics*, 4 (1), 13-33 (in Persian).
- Sauvy, A. (1988). *Maltus and de marx*. Tehran: Amirkabir Publication.
- Sohrabzadeh, M., Parneyan, L., Khajehnorri, M., & Sadeghi, S. (2019). Qualitative study on generational gap experience in Kermanshah. *Journal of Women and Society Quarterly*, 1 (1), 1-28 (in Persian).
- Van de Kaa, K. (1987). Europe's second demographic transition. *Journal of Population Bulletin*, 42 (1), 1-57.
- Zare, B., & AslRostam A. (2010). Social values of two generations of parents and children for mate selection in Hashrgerd. *Journal of Social Problems of Iran*, 1 (1), 67-101 (in Persian).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

<http://dx.doi.org/10.22108/jas.2021.121935.1880>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1400.32.4.4.6>

تفاوت نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی در ایران

یعقوب فروتن*، دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

y.foroutan@umz.ac.ir

خدیجه صادقی، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر،

ایران

khsadeghi90@yahoo.com

چکیده

در این پژوهش ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی در ایران بررسی شده است. اصولاً ضرورت و اهمیت این قبیل مطالعات و پژوهش‌ها در روند فزاینده فرایند موسوم به «تغییر شکل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی» ریشه دارد که از مهم‌ترین نشانه‌های جوامع معاصر محسوب می‌شود. در همین چارچوب، پرسش کلیدی پژوهش این است که آیا نگرش‌های جمعیت‌شناختی تابعی از متغیر تعلق نسلی است؛ به عبارت دقیق‌تر، آیا ما در عرصه نگرش‌های جمعیت‌شناختی شاهد شکاف نسلی یا هم‌گرایی نسلی هستیم؟ تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش، بر یک بررسی پیمایشی مبتنی است که جمعیت نمونه آن را در مجموع، تعداد ۵۲۰۰ نفر مردان و زنان ساکن نقاط شهری و روستایی دوازده شهرستان منتخب ایران تشکیل می‌دهد. به‌طور خلاصه، نتایج تجزیه و تحلیل‌ها نشان داده است ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی هم در چارچوب ترکیب و آمیزه‌ای از دو نظریه جایگزینی نسلی و نظریه تغییرات نگرشی میان‌نسلی تبیین و تأیید می‌شوند و هم بر این نکته مهم صحنه می‌گذارند که نباید به‌سادگی ملاحظات نسلی مرتبط با نحوه نگرش به مجموعه درهم‌تنیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی مشتمل بر سن ازدواج دختران، سیاست افزایش جمعیت، ترجیحات فرزندآوری، طلاق و مهاجرت را منحصرأ در قالب یکی از دو گزینه شکاف نسلی یا هم‌گرایی نسلی تقلیل داد.

واژه‌های کلیدی: تفاوت نسلی، نگرش جمعیت‌شناختی، هم‌گرایی نسلی، شکاف نسلی، ایران

* نویسنده مسؤول

فروتان، ی. و صادقی، خ. (۱۴۰۰). «تفاوت نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی در ایران»، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۴): ۶۹-۹۶.

مقدمه و بیان مسئله

موضوع محوری و مسئله اصلی پژوهش حاضر، به ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی معطوف است. برای تبیین ضرورت و اهمیت این مسئله، می‌توان به روند فزاینده فرایند موسوم به «تغییر شکل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی» (فروتن، ۱۳۹۸؛ Rowland, 2012; May, 2012; Foroutan, 2019) استناد کرد که از مهم‌ترین نشانه‌های جوامع معاصر محسوب می‌شود. آثار و جلوه‌های گوناگون این تغییرات را می‌توان در عرصه‌های متعدد مشاهده کرد: ۱. در ترکیب و ساخت سنی جمعیت؛ به طوری که شکل‌های سنتی و کلاسیک موسوم به هرم‌های سنی مثلثی و قوسی‌شکل، دستخوش تغییرات اساسی شده‌اند و شکل‌های بی‌سابقه‌ای از هرم سنی نمایان شده‌اند یا به سرعت در حال نمایان شدن هستند که بی‌سابقه‌ترین شکل آن، به «هرم سنی معکوس» موسوم است که ناشی از نسبت بسیار اندک جمعیت خردسالان در قاعده هرم سنی در اثر کاهش مولید و نسبت بسیار فزاینده بزرگسالان در اثر افزایش سالخوردگی جمعیت است. ۲. در ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مرتبط با ترکیب و ساختار خانواده، شامل تغییرات و تحولات سریع، وسیع و عمیق در الگوهای همسرگزینی و فرزندآوری مانند افزایش سن ازدواج، کاهش باروری، سیر صعودی تجرد و طلاق، شکل‌های نوظهور خانواده مانند روندهای فزاینده زندگی مشترک بدون ازدواج، تک‌فرزندی، بی‌فرزندی، خانواده تک‌والدی، خانوار تک‌نفره. ۳. در جابه‌جایی‌های مکانی و مهاجرت‌ها که شاهد روندهای بی‌سابقه آن‌ها در سال‌های اخیر هستیم؛ به طوری که در سطح داخلی و ملی سبب افزایش خیره‌کننده مهاجرت روستاییان و تخلیه مدارس و نیروی کار روستاها و تشدید معضلات شهرنشینی شده و در سطح خارجی و بین‌المللی، چالش‌های جدی برای مبدأ و مقصد مهاجرت ایجاد کرده است. به‌طور کلی، این تغییر شکل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی را می‌توان در دو سطح کلان (دولت‌ها) و سطح خرد (افراد) تحلیل و تبیین کرد. در سطح

خرد، بخش جالب‌توجهی از این تغییر شکل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی را باید در نوع و نحوه نگرش و رویکرد افراد جست‌وجو کرد. پژوهش حاضر به همین بخش معطوف است و در همین چارچوب، نخستین پرسش کلیدی پژوهش این است که اساساً نگرش‌های جمعیت‌شناختی افراد چگونه است. پرسش به مراتب مهم‌تر به وجود داشتن یا نداشتن تفاوت بین نسل‌های مختلف از نظر نحوه نگرش‌های جمعیت‌شناختی آنها معطوف است: آیا نگرش‌های جمعیت‌شناختی تابعی از متغیر تعلق نسلی‌اند؟ به عبارت دقیق‌تر، آیا ما در عرصه نگرش‌های جمعیت‌شناختی شاهد شکاف نسلی یا هم‌گرایی نسلی هستیم؟ علاوه بر این، آیا نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی از متغیرهای جنس مرد و زن، محل سکونت شهری-روستایی و سطح تحصیلات تأثیر می‌گیرد یا خیر؟

علاوه بر این، آنچه ضرورت و اهمیت این قبیل پژوهش‌های علمی در برخی جوامع امروزی از جمله جامعه معاصر ایران را مضاعف می‌کند، این واقعیت است که اگرچه قدمت و شدت این روند فزاینده فرایند موسوم به «تغییر شکل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی» در جوامع پیشرفته صنعتی جهان به مراتب بیشتر و برجسته‌تر است، در جوامع در حال توسعه جهان از جمله کشور خودمان نیز شاهد شکل‌گیری و اوج گرفتن این روند هستیم. به همین منظور، اهمیت و ضرورت دارد تا با انجام طیف گسترده و فزاینده پژوهش‌های علمی، ابعاد و زوایای گوناگون آن بررسی شود. در همین زمینه، پژوهش حاضر به‌طور خاص به ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی می‌پردازد. همچنان که در بخش بررسی پیشینه پژوهش با تفصیل بیشتری بحث می‌شود، اهمیت و ضرورت به مراتب مضاعف‌تر این قبیل پژوهش‌های علمی به خلأ پژوهشی جالب‌توجهی معطوف است که در پژوهش‌های موجود مشهود است؛ بدین معنا که اگرچه پژوهش‌های فزاینده‌ای به‌ویژه طی سال‌های اخیر در این حوزه مطالعاتی انجام شده است، نه تنها به ملاحظات نسلی مرتبط با مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی به‌طور کاملاً ناموزون و نابرابر

توجه شده است، بلکه هر یک از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی بطور گسسته و مستقل و جداگانه کانون توجه و پژوهش واقع شده‌اند. بر همین اساس، در پژوهش حاضر تلاش شده است در حد توان و امکان و برای پاسخگویی به این ضرورت‌های پژوهشی و تکمیل این خلأهای مطالعاتی، سهم و نقشی ایفا و با ارائه شواهد پژوهشی، زمینه‌های مناسبی برای شناخت بهتر و عمیق‌تر ملاحظات نسلی مرتبط با مجموعه درهم‌تنیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی فراهم شود.

پیشینه پژوهش

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد پژوهشگران به برخی مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی به‌ویژه ازدواج و فرزندآوری از منظر شکاف نسلی بیشتر توجه کرده‌اند؛ برای مثال، مطابق یافته‌های پژوهش فروتن (۱۳۷۹، ۲۰۱۴) باورهای فرهنگی و سنتی نسل‌های قدیم ایران در زمینه اهمیت و ضرورت همسرگزینی و ازدواج به‌حدی زیاد و قدرتمند بوده است که همه موجودات عالم هستی محتاج جفت و همسرگزینی‌اند و تنها خدا از این قاعده گریزناپذیر مستثنی است؛ به‌طوری که فرد مکلف است حتی از دیگران برای تأمین هزینه‌های ازدواج استقراض کند، ضمناً نباید در این کار شک و درنگ کند؛ چون در بازپرداخت آن مستظهر به پشتیبانی خداست. نتایج پژوهش امانی (۱۳۸۰) در زمینه چهار دهه تحولات ازدواج در ایران نشان داد اگرچه زودرسی و فراگیری ازدواج دو ویژگی عمده الگوهای تشکیل خانواده و همسرگزینی نسل‌های پیشین بوده است، این دو ویژگی در سال‌های اخیر بین نسل‌های جدید رو به افول نهاده است. نتایج پژوهش بحرانی (۱۳۸۴) نیز این تحولات در الگوهای ازدواج و روند فراینده سن ازدواج را تأیید می‌کند. مقایسه نگرش دانش‌آموزان دوره متوسطه به ازدواج با نمونه مطالعه‌شده در سال ۱۳۵۳ نشان داد نسل‌های جدید خواهان آزادی عمل بیشتر در انتخاب همسر و بالا بودن سن ازدواج‌اند. الگوهای مشابه در پژوهش سفیری و ایمانی (۱۳۸۵) بین

جمعیت زنان تهران و پژوهش پیشه‌ور و الفتی (۱۳۸۶) در زمینه تفاوت نسلی در گیلان غرب درباره الگوهای ازدواج و همسرگزینی مشاهده شده است.

نتایج پژوهش عسکری‌ندوشن و همکاران (۱۳۸۸) در زمینه تفاوت‌ها و تغییرات بین‌نسلی در ارزش‌ها و نگرش‌های مرتبط با ازدواج و تشکیل خانواده بین دو نسل مادران و دختران نشان داد اگرچه هم نسل مادران و هم نسل دختران با تجرد مخالف‌اند، این نگرش منفی به تجرد و ازدواج‌نکردن، بین نسل دختران به‌مراتب ضعیف‌تر و خفیف‌تر از نسل مادران است.

مطابق پژوهش زارع و اصل‌روستا (۱۳۸۹) درباره نگرش دو نسل والدین و فرزندان درباره معیارهای انتخاب همسر، بیشترین درصد افراد نسل فرزندان، سن مناسب ازدواج را برای دختران ۲۰ سال و کمتر می‌دانند؛ در حالی که، بیشترین درصد افراد نسل والدین سنین ۲۱ تا ۲۴ سال را برای دختران مناسب می‌دانند.

نتایج پژوهش فروتن (۱۳۹۰) درباره شکاف نسلی مرتبط با نقش‌های جنسیتی و تحولات جمعیتی در ایران بر پایه تجزیه و تحلیل داده‌های ثانویه نشان داد تغییرات بنیادین خانواده معاصر در ایران به‌طور تنگاتنگی با افزایش نسبت تجرد و سن ازدواج همراه بوده است؛ به‌طوری که نسبت تجرد بین زنان گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله از حدود ۲۰ درصد در سال ۱۳۵۵ به حدود ۵۰ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافت و میانگین سن ازدواج زنان نیز از حدود ۱۸ سال در سرشماری ۱۳۳۵ به‌طور کاملاً فزاینده‌ای به حدود ۲۴ سال در سرشماری ۱۳۸۵ رسید.

الگوهای کمابیش مشابه در نتایج پژوهش ناجی‌اصفهانی و نیلی‌احمدآبادی (۱۳۹۴) در زمینه تحولات تاریخی ازدواج (۱۳۹۰-۱۳۴۵) در مناطق شهری و روستایی و در چهار دوره پیش از انقلاب، پس از انقلاب، دوره سازندگی و دوره اخیر مشاهده شده است.

رازقی نصرآباد و فلاح‌نژاد (۱۳۹۶) در پژوهش خود درباره تفاوت‌های نسلی مرتبط با ارزش ازدواج در شهر هشتگرد

درباره نگرش به فرزندآوری بین دو نسل دختران دوره پیش‌دانشگاهی و مادرانشان در شهرستان ساری، نسل مادران غالباً به فرزند به‌منزله سرمایه می‌نگریستند نه هزینه؛ در حالی که ۹۵ درصد نسل دختران نگرش منفی به فرزندآوری داشتند و فرزند را هزینه تلقی می‌کردند.

اجاقلو و همکاران (۱۳۹۳) با مطالعه تغییرات نسلی ارزش فرزند و رفتار فرزندآوری بین زنان پیش و پس از انقلاب اسلامی، به این نتیجه رسیده‌اند که پایین‌ترین سطح ارزش فرزند به نسل زنان سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۴ و بالاترین سطح به نسل زنان سال‌های قبل از ۱۳۴۲ مربوط است.

نتایج پژوهش داوودی (۱۳۹۵) در زمینه تفاوت‌های نسلی مرتبط با الگوهای فرزندآوری در شهرستان اسفراین نشان داد هرچه جوامع بیشتر مدرن می‌شوند، تفاوت بین گروه‌های نسلی از نظر تمایلات فرزندآوری رفته‌رفته پراهمیت‌تر می‌شود؛ به طوری که افراد جوان نسبت به میانسالان و بزرگسالان تمایل کمتری به فرزندآوری دارند.

فروتین و کرمی (۱۳۹۵) در پژوهش «الگوها و تعیین‌کننده‌های تمایلات فرزندآوری در ایران» نشان دادند تمایلات فرزندآوری به شدت از متغیر سن تأثیر می‌گیرد که سبب ایجاد شکاف نسلی فراگیر و فزاینده‌ای در این زمینه شده است؛ به طوری که فرزندآوری زیاد میان نسل جوان به‌طور چشمگیری کمتر از نسل‌های بالنسبه مسن‌تر پذیرفتنی است.

مطابق یافته‌های پژوهش حضرتی‌سومعه (۱۳۹۶) درباره مقایسه نگرش دو نسل از زنان شاغل شهر تهران به فرزندآوری، زنان جوان ۲۰-۲۹ ساله بیش از زنان متعلق به نسل‌های مسن‌تر از فرایند نوگرایی و تغییر شکل خانواده از سنتی به مدرنیته تأثیر گرفته‌اند و به همین دلیل، تمایل کمتری هم به فرزندآوری دارند.

پژوهش خانی و همکاران (۱۳۹۷) در شهرستان سنندج نشان داد نسل فرزندان در مقایسه با نسل مادران، هم ارزش کمتری برای فرزند قائل‌اند و هم خواهان تعداد فرزند کمتر و با فاصله‌گذاری بیشتر بین موالیدند.

نشان می‌دهند نسل جوان کمتر از نسل بزرگسال به ارزش‌های سنتی ازدواج تأکید دارد؛ اما نتایج این مطالعه تضاد نسلی در ارزش‌های ازدواج را تأیید نمی‌کند، بلکه ترکیبی از ارزش‌های سنتی و مدرن در ازدواج در هر سه نسل جوان و میانسال و بزرگسال مشاهده می‌شود.

مطابق نتایج پژوهش فروتن (۱۳۹۷) در زمینه رویکرد اجتماعی به ازدواج بین نسل‌های متفاوت در ایران، بیشترین تمایل برای سن ازدواج دختران و پسران به ترتیب سنین ۲۱-۲۴ سال و سنین ۲۵-۲۷ سال است. همچنین تحصیلات و ازدواج به ترتیب مهم‌ترین اولویت زندگی زنان تلقی می‌شوند. علاوه بر این، بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد حجم چشمگیری از مطالعات در زمینه شکاف نسلی مرتبط با الگوهای فرزندآوری صورت گرفته است؛ برای مثال، نتایج پژوهش محمودیان و پوررحیم (۱۳۸۱) در زمینه نگرش نسل جدید و زوجین جوان نسبت به ارزش فرزند و فرزندآوری در شهرستان بهشهر نشان داد نه تنها همزمان با افزایش عواملی همچون سن ازدواج و تحصیلات و درآمد خانواده، فواید ناشی از داشتن فرزند کاهش می‌یابد، بلکه توجه زنان به محدودیت‌ها و فرصت‌های ازدست‌رفته و فواید عاطفی ناشی از داشتن فرزند بیش از مردان است.

مطابق نتایج پژوهش رضایی (۱۳۹۲) درباره تفاوت نسلی در نگرش دو نسل از زنان نسبت به باروری در شهر ایلام، تفاوت‌های چشمگیری بین دو نسل قدیم و جدید زنان در زمینه تفاوت سنی با همسر، دشواری‌های فرزندآوری و سخت‌بودن زایمان وجود دارد.

چابکی (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی بین‌نسلی به این نتیجه رسید که بین متغیر نسل و تعداد ایده‌آل فرزند رابطه معنادار آماری وجود دارد؛ به طوری که دوسوم نسل جوان ۱۵-۳۰ ساله خواهان یک یا دو فرزند هستند؛ در حالی که سه‌چهارم نسل‌های مسن‌تر الگوی سه فرزند و بیشتر را به‌منزله تعداد مطلوب فرزند برای خانواده ترجیح می‌دهند.

مطابق یافته‌های پژوهش ابراهیم‌پور و عبادی (۱۳۹۲)

موافقاند؛ در حالی که این نسبت بین جوان‌ترین گروه سنی ۱۵-۱۹ سال به حدود دو برابر افزایش می‌یابد. همچنین نتایج پژوهش رحیمی و همکاران (۱۳۹۸) و پژوهش سهراب‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) در میان نسل جدید دختران کرمانشاه نشان‌دهنده تجربه شکاف نسلی در بسیاری از عرصه‌های زندگی (مانند تحصیل، دوستی، ازدواج و اشتغال) و گسترش فزاینده فرایند گسست نسلی در زمینه نحوه نگرش و کنش نسبت به ساختار و کارکرد خانواده و زندگی زناشویی است.

بدین ترتیب، در جمع‌بندی و نقد پژوهش‌های پیشین و مطالعات موجود، می‌توان به دو نکته اصلی و مهم اشاره کرد. اول اینکه، اگرچه به‌ویژه طی دو دهه اخیر طیف گسترده و فزاینده‌ای از پژوهش‌ها و مطالعات در زمینه ملاحظات نسلی مرتبط با مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی انجام شده است، واقعیت این است که این مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی به‌طور کاملاً متفاوتی کانون توجه و پژوهش قرار گرفته‌اند؛ بدین معنا که به برخی از این مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی، به‌ویژه ازدواج و فرزندآوری، از منظر ملاحظات نسلی، بیشتر توجه شده است. برعکس، مطالعات و پژوهش‌های کمتری به ملاحظات نسلی مرتبط با برخی مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی دیگر مانند طلاق و مهاجرت پرداخته‌اند. دومین نکته مهم این است که تقریباً در همه این پژوهش‌ها و مطالعات، هریک از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی به‌طور گسسته و مستقل و جداگانه کانون توجه و پژوهش واقع شده‌اند و حجم بسیار اندک و ناچیزی از مطالعات انجام‌شده، به مجموعه درهم‌تیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی به‌صورت همزمان و ترکیبی توجه کرده‌اند. بر همین اساس، پژوهش حاضر تلاش می‌کند در حد توان و امکان و در زمینه تکمیل این خلأهای پژوهشی، سهم و نقشی را ایفا کند و مستندات علمی و شواهد پژوهشی مناسبی را برای شناخت بهتر و عمیق‌تر ملاحظات نسلی مرتبط با مجموعه درهم‌تیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی مشتمل بر ترجیحات فرزندآوری، سیاست افزایش جمعیت، سن ازدواج دختران، طلاق و مهاجرت ارائه کند.

برعکس، بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد طیف به‌مراتب کمتری از پژوهش‌ها و مطالعات در زمینه شکاف نسلی مرتبط با نحوه نگرش به برخی دیگر از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی مانند مهاجرت و طلاق صورت گرفته است؛ برای مثال، نتایج پژوهش پناهی (۱۳۸۳) در زمینه شکاف نسلی مرتبط با نحوه نگرش به مهاجرت در ایران نشان‌دهنده شکاف نسلی بسیار عمیقی است؛ زیرا تمایل به مهاجرت بین نسل جوان بیش از دو برابر آن بین نسل قدیم است.

مطابق نتایج پژوهش رضوی‌زاده (۱۳۸۵) این شکاف نسلی حتی در روستاهای ایران نیز مشاهده می‌شود؛ بدین معنا که حدود نیمی از نسل جوانان روستایی تمایل به مهاجرت دارند که تقریباً بیش از دو برابر آن بین نسل بزرگسالان روستایی است.

یافته‌های پژوهش فروتن (۱۳۹۶) با نام «مهاجرین بالقوه در ایران» نشان داد بیشترین و قوی‌ترین تمایل به مهاجرت بین نسل‌های جوان‌تر مشاهده می‌شود؛ به‌طوری که بیش از دوسوم ۱۵-۱۹ ساله‌ها و بیش از نیمی از ۲۰-۲۹ ساله‌ها تمایل به مهاجرت دارند؛ در حالی که کمتر از یک‌سوم بزرگسالان بالای ۴۵ سال متمایل به مهاجرت‌اند. علاوه بر این، روشنفکر و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش خود در زمینه نگرش نسل‌های مختلف به طلاق، نشان دادند تفاوت‌های بین‌نسلی برجسته‌ای در زمینه نحوه نگرش به طلاق وجود دارد؛ بدین معنا که بیشترین نگرش منفی به طلاق به نسل اول یا بزرگسالان متعلق است؛ به‌طوری که نزدیک به دوسوم آنان با طلاق مخالف‌اند و این نسبت بین نسل دوم یعنی میانسالان به حدود ۵۰ درصد می‌رسد و در نهایت، بین نسل سوم یا جوانان به کمترین سطح تنزل می‌یابد؛ یعنی تنها حدود دویستم آنان با طلاق مخالف‌اند و اکثریت باقی‌مانده یعنی نزدیک به دوسوم، نگرش مثبت به طلاق دارند.

مطابق نتایج پژوهش فروتن و میرزایی (۱۳۹۵) کمتر از یک‌پنجم سال‌خورده‌ترین گروه سنی ۵۰ ساله به بالا با طلاق

چارچوب نظری

در مجموع، طیف گسترده و متنوعی از نظریه‌های مهم در زمینه تبیین نگرش‌ها و کنش‌های جمعیت‌شناختی ارائه شده است که می‌توان آن‌ها را به دو گروه عمده زیر تقسیم‌بندی کرد:

گروه اول، نظریه‌های عام است که شامل نظریه‌هایی می‌شود که مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی را به‌طور کلی تبیین می‌کنند. برجسته‌ترین نظریه این گروه، نظریه انتقال جمعیتی یا گذار جمعیت‌شناختی است که به تبیین روندهای کلی تحولات جمعیتی می‌پردازد و نوتستین (1954) از بنیان و پیشقدمان آن است. نظریه‌پردازان معاصر به‌ویژه ون‌دکا (1987) و لستاق (1983) نیز شکل جدید آن را با نام «نظریه گذار دوم جمعیت‌شناختی» مطرح کرده‌اند که در اساس، به تبیین تحولات خانواده معاصر (شامل تغییرات در الگوهای همسرگزینی و فرزندآوری و شکل‌های نوظهور در خانواده معاصر مانند افزایش سن ازدواج، سیر صعودی نسبت تجرد و تجرد قطعی، افزایش طلاق، روند فزاینده زندگی مشترک بدون ازدواج، تک‌فرزندی، بی‌فرزندی و خانواده تک‌والدی) معطوف است (ر.ک. فروتن، ۱۳۹۸؛ 2020). همچنین می‌توان به نظریه‌های مبتنی بر انتخاب عقلانی و ساختاری اشاره کرد که به عقیده پیشقدمان کلاسیک آن مانند ماکس وبر (1956)، عقلانیت یکی از سه ویژگی بنیادین جوامع در دوران معاصر محسوب می‌شود و بر همین اساس، نگرش‌ها و کنش‌های انسان معاصر در عرصه‌های گوناگون زندگی (از جمله ازدواج، فرزندآوری، طلاق، مهاجرت و ...) را باید در چارچوب انتخاب عقلانی و ساختاری تبیین کرد. یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های این دسته از نظریه‌ها این است که رویکرد اقتصادی در آن‌ها بسیار برجسته است و یک نمونه آن نظریه سرمایه انسانی بکر (1960) است که نگرش‌های جمعیت‌شناختی به‌ویژه رویکرد و رفتار فرزندآوری خانواده‌ها را محصول ارزیابی اقتصادی والدین در چارچوب تحلیل معادله هزینه - فایده فرزند و تخصیص وقت و زمان برای فرزند تبیین می‌کند. علاوه بر این، می‌توان به نظریه‌های

هنجاری و فرهنگی نیز اشاره کرد که از دیدگاه پیشقدمان برجسته آن، عوامل فرهنگی و تغییر ایده‌ها و آمال مردم، نقش بنیادین در تبیین نگرش‌ها و کنش‌های جمعیت‌شناختی آن‌ها دارند؛ برای مثال، نظریه سووی (۱۳۵۷) بر این اصل بنیادین مبتنی است که بدون در نظر گرفتن بستر و محیط فرهنگی مناسب نمی‌توان به نتایج مطلوب و پایدار در زمینه تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و کنش‌های جمعیت‌شناختی افراد دست یافت.

گروه دوم، نظریه‌های خاص: مهم‌ترین ویژگی این گروه، این است که به‌طور مشخص و مستقیم به ملاحظات نسلی مرتبط با موضوع پژوهش می‌پردازند. این گروه خاص نظریه‌های پژوهش عبارت‌اند از: نظریه جایگزینی نسلی و نظریه تغییرات نگرشی میان‌نسلی. مطابق نظریه جایگزینی نسلی، نگرش‌های افراد در دوران کودکی و به تدریج در یک بستر و فرایند تاریخی شکل می‌گیرد. این قبیل نگرش‌ها در طول زمان کمابیش یکسان و ثابت باقی می‌مانند و زمینه‌های لازم را برای شکل‌گیری باورها و اقدامات عملی افراد فراهم می‌آورند. صاحب‌نظران این نظریه (Brewster & Padavic, 2000; Brooks & Bolzendahl, 2004; Blunsdon & Reed, 2005) بر این باورند که تغییرات در نگرش و کنش افراد زمانی شکل می‌گیرد که نسل‌های جوان‌تر به‌مرور جایگزین نسل‌های قدیمی شوند؛ زیرا نسل‌های جایگزین و جوان، تجربه‌های تاریخی متفاوت و فرایند جامعه‌پذیری متفاوتی را در دوران کودکی خود پشت سر نهاده‌اند و به همین سبب نیز نگرش و کنش متفاوت و جدیدی در عرصه‌های گوناگون زندگی از جمله در عرصه‌های مرتبط با مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی همچون همسرگزینی، فرزندآوری، طلاق و مهاجرت دارند. از سوی دیگر، نظریه تغییرات نگرشی میان‌نسلی تبیین کاملاً متفاوتی را درباره تبیین نگرش‌های نسلی ارائه می‌کند؛ زیرا به عقیده صاحب‌نظران برجسته این نظریه (Morgan & Waite, 1987; Amato & Booth, 1991; Kane & Sanchez, 1994; Kane, Egmond et al., 2010; 1995)، افراد هر نسل همواره در معرض تغییرات نگرشی‌اند و این تغییرات می‌توانند ناشی از دو عامل

پژوهش را فراتر از یک شهرستان و در سطحی نسبتاً گسترده‌تر بررسی کرد. جمعیت نمونه این پژوهش پیمایشی را در مجموع، تعداد ۵۲۰۰ نفر مردان و زنان ۱۵-۸۵ ساله ساکن در نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های اسفراین، اهواز، بابلسر، بجنورد، خرم‌آباد، رشت، سقز، کامیاران، گرگان، گنبدکاووس، محمودآباد و همدان تشکیل می‌دهند. حجم نمونه پژوهش با استفاده از روش کوکران تعیین و برای گزینش نمونه‌های پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش پرسش‌نامه ساخت یافته بود. پس از گردآوری داده‌های پژوهش با استفاده از تکنیک پرسش‌نامه، از برنامه نرم‌افزار اسپ‌اس‌پی‌اس (SPSS) برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش استفاده شده است که نتایج این تجزیه و تحلیل‌ها در بخش بعدی بررسی می‌شوند. جدول ۱ توزیع جمعیت نمونه پژوهش به تفکیک شهرستان‌های منتخب، جنس و محل سکونت را نشان می‌دهد.

نگرش‌های جمعیت‌شناختی به‌منزله متغیر وابسته یا تابع در این پژوهش محسوب و در قالب پنج مؤلفه جمعیت‌شناختی به شرح زیر مطالعه می‌شوند: مؤلفه اول به ترجیحات فرزندآوری مربوط است که در پنج سطح شامل بدون فرزند، ۱ فرزند، ۲ فرزند، ۳ فرزند، ۴ فرزند و بیشتر سنجیده شده است. دومین مؤلفه جمعیت‌شناختی نیز سن ازدواج دختران است که نحوه نگرش به آن، در چهار سطح مشتمل بر سنین ۲۰ سال و کمتر، سنین ۲۱-۲۴ سال، سنین ۲۵-۲۷ سال، سنین ۲۸ سال و بالاتر در این پژوهش سنجیده شده است. سه مؤلفه جمعیت‌شناختی دیگر این پژوهش، شامل مؤلفه‌های سیاست افزایش جمعیت، طلاق به‌منزله راه‌حل مشکلات زناشویی و مؤلفه مهاجرت به خارج کشور است که نحوه نگرش به هر یک از این مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی، در چهار سطح کاملاً موافق، موافق، مخالف و کاملاً مخالف سنجیده شده است. علاوه بر این، متغیرهای مستقل پژوهش حاضر، شامل متغیرهای جنس، محل سکونت،

اصلی باشند: اول آنکه، افراد متعلق به یک نسل واحد به‌مرور در شرایط و موقعیت‌های متفاوت قرار می‌گیرند که می‌تواند بر نگرش و کنش آنان تأثیر بگذارد. دوم آنکه، افراد متعلق به هر نسل حتی در مراحل متعدد زندگی خودشان نیز در معرض تجربه‌های متفاوت واقع می‌شوند که ممکن است تأثیرات تعیین‌کننده‌ای بر نگرش‌ها و کنش‌های آنان داشته باشد؛ برای مثال، زمانی که افراد در مراحل خاصی از زندگی‌شان سطوح بالاتری از تحصیلات را کسب و تجربه می‌کنند، این امکان وجود دارد که نحوه نگرش آنان به موضوعات گوناگون مانند نقش‌های جنسیتی یا ترجیحات فرزندآوری و... دستخوش تغییر گردد. مثال دیگر اینکه، زمانی که افراد متعلق به یک نسل معین در مراحل از زندگی خویش موفق می‌شوند حضور و مشارکت در بازار کار را تجربه کنند، این احتمال وجود دارد که نگرش آنان به موضوعاتی همچون اشتغال زنان، ازدواج، فرزندآوری، طلاق، مهاجرت و... نیز دستخوش تغییر شود؛ بدین ترتیب، با توجه به اینکه این پژوهش به‌طور خاص ملاحظات نسلی را کانون توجه و مطالعه قرار داده و از این منظر نگرش‌های جمعیت‌شناختی را مطالعه و بررسی کرده است، چارچوب نظری پژوهش حاضر را نیز این گروه خاص نظریه‌ها مشتمل بر نظریه جایگزینی نسلی و نظریه تغییرات نگرشی میان‌نسلی تشکیل می‌دهد و در همین چارچوب، مهم‌ترین الگوها و تعیین‌کننده‌های مرتبط با ملاحظات نسلی در زمینه نگرش‌های جمعیت‌شناختی بررسی می‌شوند.

روش‌شناسی پژوهش

مباحث تجربی این مقاله بر تجزیه و تحلیل‌های یک بررسی پیمایشی مبتنی است. با توجه به گستردگی جغرافیایی کشور ما و متناسب با بودجه و امکانات محدود پژوهشگران، مناطق کمابیش متعدد و گوناگون انتخاب شده‌اند که تا حدود قابل‌ملاحظه‌ای دربردارنده گستردگی جغرافیایی و تنوع‌های فرهنگی-اجتماعی بخش‌هایی از کشور ما هستند که می‌توان براساس آن‌ها برخی از مهم‌ترین الگوهای مرتبط با موضوع

بالاتر است. متغیر تحصیلات نیز در سطوح شش‌گانه شامل بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، دیپلم، کاردانی، کارشناسی و بالاتر مطالعه و بررسی شده است.

سن و سطح تحصیلات است. متغیر جنس بر مردان و زنان و متغیر محل سکونت نیز بر نقاط شهری و نقاط روستایی مشتمل است. همچنین متغیر سن بر پایه چهار گروه شامل ۱۵-۲۴ ساله‌ها، ۲۵-۳۴ ساله‌ها، ۳۵-۴۹ ساله‌ها، ۵۰ ساله‌ها و

جدول ۱- توزیع جمعیت نمونه پژوهش به تفکیک جنس و شهرستان‌های منتخب پژوهش

Table 1- Distribution of research sample by gender and place of residence

مرد و زن	زن	مرد	شهرستان و محل سکونت
۴۰۰	۱۹۴	۲۰۶	شهرستان اسفراین
۴۶۱	۲۱۷	۲۴۴	شهرستان اهواز
۵۵۶	۲۷۰	۲۸۶	شهرستان بابلسر
۴۷۰	۲۳۵	۲۳۵	شهرستان بجنورد
۴۸۰	۲۴۰	۲۴۰	شهرستان خرم‌آباد
۴۱۴	۲۰۳	۲۱۱	شهرستان رشت
۳۰۰	۱۵۰	۱۵۰	شهرستان سقز
۳۰۰	۱۵۰	۱۵۰	شهرستان کامیاران
۵۱۹	۲۶۳	۲۵۶	شهرستان گرگان
۴۰۰	۲۱۱	۱۸۹	شهرستان گنبدکاووس
۴۰۰	۱۹۸	۲۰۲	شهرستان محمودآباد
۵۰۰	۲۳۲	۲۶۸	شهرستان همدان
۵۲۰۰	۲۵۸۹	۲۶۱۱	کل جمعیت نمونه پژوهش

نتایج و یافته‌های پژوهش

۱. ملاحظات نسلی مرتبط با ترجیحات فرزندآوری و

سیاست افزایش جمعیت

دو تفاوت نسلی برجسته نیز استنباط می‌شود: اول اینکه، اگرچه تمایل به الگوی تک‌فرزندی بین هیچ‌یک از گروه‌های نسلی چندان برجسته نیست، تفاوت چشمگیری بین نسل‌های مختلف از نظر میزان تمایل به این الگوی فرزندآوری مشاهده می‌شود؛ بدین معنا که گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان به میزان سه برابر بیشتر از نسل سالمندان الگوی تک‌فرزندی را ترجیح می‌دهند. دوم اینکه، شکاف نسلی کاملاً معکوس در الگوی فرزندآوری زیاد به چشم می‌خورد: یک‌سوم نسل سالمندان و تنها یک‌دهم گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان خواهان ۴ فرزند و بیشتر هستند؛ به عبارت دقیق‌تر، تمایل به الگوی فرزندآوری زیاد بین نسل سالمندان، بالای سه برابر بیشتر از آن بین گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان است. علاوه بر این، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش در زمینه

به‌طور کلی، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش، نشان‌دهنده تشابهات و تفاوت‌های نسلی چشمگیری درباره ترجیحات فرزندآوری است. از یک طرف، دو وجه تشابه نسلی این است که نه تنها همه گروه‌های نسلی تقریباً هیچ‌گونه تمایلی به بی‌فرزندی ندارند، بلکه دوفرزندی پذیرفتنی‌ترین الگوی فرزندآوری بین هر یک از گروه‌های نسلی محسوب می‌شود؛ به‌طوری که بیش از نیمی از گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان ۱۵-۳۴ ساله و نزدیک به نیمی از بزرگسالان ۳۵-۴۹ ساله و حتی بیش از یک‌سوم نسل سالمندان بالای ۵۰ سال نیز این الگوی فرزندآوری را ترجیح می‌دهند. از طرف دیگر،

جمعیت موافق‌اند؛ به عبارت دقیق‌تر، نه تنها بیش از دوسوم گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان و بزرگسالان، بلکه حتی بیش از نیمی از نسل سالمندان نیز رویکرد منفی به سیاست افزایش جمعیت دارند.

نحوه نگرش گروه‌های نسلی به سیاست افزایش جمعیت، نشان می‌دهد بین همه گروه‌های نسلی، رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت چندان غالب نیست؛ بدین معنا که نسبت کمتری از آنان (یعنی حدود دویستم نسل سالمندان و نزدیک به یک‌سوم سایر گروه‌های نسلی)، با سیاست افزایش

جدول ۲- نگرش به سیاست افزایش جمعیت و ترجیحات فرزندآوری برحسب گروه‌های نسلی

Table 2- Attitudes towards pronatalism and childbearing by generational cohorts

گروه نسلی	گروه نسلی	گروه نسلی	گروه نسلی	نگرش‌های جمعیت‌شناختی
۵۰ ساله و بیشتر	۳۵-۴۹ ساله‌ها	۲۵-۳۴ ساله‌ها	۱۵-۲۴ ساله‌ها	
ترجیحات فرزندآوری				
۰/۸	۰/۹	۱/۲	۱/۳	بی‌فرزند
۴/۳	۱۰/۹	۱۳/۲	۱۴/۷	۱ فرزند
۳۶/۵	۴۷/۹	۵۴/۳	۵۶/۳	۲ فرزند
۲۵/۷	۲۳/۰	۱۹/۶	۱۷/۳	۳ فرزند
۳۱/۹	۱۶/۳	۱۱/۶	۱۰/۱	۴ فرزند و بیشتر
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
سیاست افزایش جمعیت				
۴۱/۶	۳۱/۷	۲۹/۲	۳۵/۷	نگرش مثبت
۵۸/۴	۶۸/۳	۷۰/۸	۶۴/۳	نگرش منفی
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع

کمتر از یک‌سوم) است. مثال دیگر اینکه، کمتر از یک‌سوم هر یک از سه گروه نسلی جوان، میانسالان و بزرگسال بر این باورند که سنین زیر ۲۰ سال مناسب‌ترین سن ازدواج دختران است؛ ولی بیش از دویستم گروه نسلی سالمندان چنین باور و نگرشی دارند؛ به عبارت دقیق‌تر، گروه نسلی سالمندان به مراتب بیش از سایر گروه‌های نسلی خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌ترند.

علاوه بر این، بر پایه نتایج این پژوهش در زمینه رویکرد گروه‌های نسلی به طلاق، می‌توان دو نکته عمده را استنباط کرد؛ نکته اول اینکه، با وجود رواج و افزایش طلاق در جوامع معاصر، داده‌های این پژوهش نشان می‌دهد اکثریت چشمگیری از هر یک از گروه‌های نسلی همچنان طلاق را به منزله راه‌حل چالش‌های زناشویی نمی‌پذیرند؛ به طوری که بیش از دوسوم هر یک از گروه‌های نسلی نگرش منفی به

۲. ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش به سن ازدواج

دختران، طلاق و مهاجرت

نتایج این پژوهش درباره رویکرد تطبیقی گروه‌های نسلی به سن ازدواج دختران، نشان‌دهنده یک نکته اصلی است: تنها گروه نسلی سالمندان ۵۰ سال به بالا به‌طور برجسته‌تری رویکرد متفاوت با سایر گروه‌های نسلی در این زمینه دارند؛ در حالی که بین سایر گروه‌های نسلی اعم از نسل‌های جوان و میانسال ۱۵-۳۴ ساله و حتی بزرگسالان ۳۵-۴۹ ساله نوعی همسویی و هم‌گرایی نسلی درباره نحوه نگرش به سن ازدواج دختران مشاهده می‌شود؛ برای مثال، بیشترین نسبت هر یک از سه گروه نسلی جوانان و میانسالان و بزرگسالان به‌طور یکسان (یعنی، دویستم آنان) معتقدند ۲۱-۲۴ سالگی مناسب‌ترین سن ازدواج دختران محسوب می‌شود؛ در حالی که این نسبت بین گروه نسلی سالمندان به مراتب کمتر (یعنی

طلاق دارند. نکته دوم اینکه، شدت این نگرش منفی به طلاق بین گروه‌های نسلی نیز تفاوت‌های چشمگیری را نشان می‌دهد؛ یعنی همزمان با افزایش گروه نسلی، بر شدت نگرش منفی به طلاق افزوده می‌شود. حدود دوسوم نسل‌های جوان و میانسال نگرش منفی به طلاق دارند و نسبت چشمگیری از آن‌ها، یعنی یک‌سوم باقی‌مانده، با طلاق موافق‌اند؛ در حالی که این نگرش منفی به طلاق بین گروه نسلی سالمندان به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد و بیش از چهارپنجم آنان نگرش منفی به طلاق دارند و تنها کمتر از یک‌پنجم باقی‌مانده با طلاق موافق‌اند. در عین حال، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش نشان می‌دهد الگوهای کاملاً متفاوتی درباره نحوه نگرش گروه‌های نسلی به مهاجرت وجود دارد؛ در واقع، بیشترین نگرش مثبت به مهاجرت به جوان‌ترین گروه نسلی، یعنی ۱۵-۲۴ ساله، متعلق است؛ به‌طوری که تقریباً دوسوم آن‌ها با

مهاجرت موافق‌اند؛ اما در گروه‌های نسلی بالاتر به تدریج از شدت نگرش مثبت به مهاجرت کاسته می‌شود و در نهایت، به کمترین سطح بین گروه نسلی سالمندان می‌رسد؛ به‌طوری که تنها حدود یک‌چهارم آنان با مهاجرت موافق‌اند؛ به عبارت دیگر، نگرش مثبت به مهاجرت بین گروه نسلی جوانان بیش از دو برابر آن بین گروه نسلی سالمندان است. این بخش از یافته‌های پژوهش حاضر کاملاً با نظریه‌های تبیین مهاجرت همخوانی دارد که مهاجرت را پدیده‌ای عقلانی و گزینشی (Lee, 1955؛ فروتن ۱۳۹۶) تلقی می‌کنند؛ بدین معنا که گزینه‌های مهاجرت از بین افراد با مشخصات خاص انتخاب و گزینش می‌شوند که متغیرهای سن و تعلق نسلی از مهم‌ترین این شاخص‌ها و معیارهای گزینش و انتخاب است و بر همین اساس، مهاجران غالباً به نسل‌های جوان‌تر تعلق دارند.

جدول ۳- نگرش به سن ازدواج، طلاق و مهاجرت برحسب گروه‌های نسلی

Table 3- Attitudes towards age at marriage, divorce and emigration by generational cohorts

گروه نسلی	گروه نسلی	گروه نسلی	گروه نسلی	نگرش‌های جمعیت‌شناختی
۵۰ ساله‌ها و بیشتر	۳۵-۴۹ ساله‌ها	۲۵-۳۴ ساله‌ها	۱۵-۲۴ ساله‌ها	
				سن ازدواج دختران
۴۲/۹	۳۰/۴	۲۵/۷	۲۹/۵	۲۰ سال و کمتر
۳۱/۱	۴۰/۸	۲۳/۱	۴۷/۰	۲۱-۲۴ سال
۱۹/۲	۲۲/۸	۲۴/۳	۱۹/۰	۲۵-۲۷ سال
۸۵	۵/۵	۶/۲	۳/۸	۲۸ سال و بالاتر
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
				نگرش به طلاق
۱۸/۱	۲۹/۸	۳۱/۵	۳۳/۱	نگرش مثبت
۸۱/۹	۷۰/۲	۶۸/۵	۶۵/۹	نگرش منفی
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
				نگرش به مهاجرت
۲۶/۱	۴۲/۱	۵۲/۷	۶۲/۹	نگرش مثبت
۷۱/۹	۵۷/۹	۴۷/۳	۳۷/۱	نگرش منفی
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع

ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی، تابعی از متغیر جنس مرد و زن است؟ در پاسخ به این پرسش کلیدی و مطابق نتایج پژوهش حاضر، می‌توان نکات اصلی

۳. ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش جمعیت‌شناختی

برحسب جنس

آیا یافته‌های کلی این پژوهش در بخش قبلی درباره

زیر را استنباط کرد:

اول آنکه، درباره نحوه نگرش گروه‌های نسلی به دو مؤلفه جمعیت‌شناختی ترجیحات فرزندآوری و نگرش به سیاست افزایش جمعیت، تفاوت بسیار اندک بین مردان و زنان مشاهده می‌شود و در واقع، نوعی همسویی و هم‌گرایی جنسیتی در این زمینه وجود دارد؛ بدین معنا که درون هر یک از گروه‌های نسلی، مردان و زنان کمابیش مساوی و مشابه همدیگر، فرزندآوری زیاد را ترجیح می‌دهند و موافق سیاست افزایش جمعیت‌اند؛ برای مثال، مردان و زنان گروه نسلی سالمندان ۵۰ سال به بالا کمابیش یکسان (یعنی حدود یک‌سوم مردان و حدود یک‌سوم زنان) و همچنین مردان و زنان گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان ۱۵-۳۴ ساله نیز تقریباً مشابه همدیگر (یعنی حدود یک‌دهم مردان و حدود یک‌دهم زنان) خواهان ۴ فرزند و بیشتر هستند. مثال دیگر اینکه، نزدیک به دویستم مردان و دویستم زنان نسل سالمند، رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت دارند و در سایر گروه‌های نسلی اعم از جوانان و میانسالان و بزرگسالان نیز این الگوی هم‌گرایی جنسیتی صدق می‌کند؛ بدین معنا که حدود یک‌سوم مردان و حدود یک‌سوم زنان در هر یک از این گروه‌های نسلی با سیاست افزایش جمعیت موافق‌اند.

دوم آنکه، درباره نحوه نگرش مردان و زنان متعلق به گروه‌های نسلی نسبت به دو مؤلفه جمعیت‌شناختی طلاق و مهاجرت، دو الگوی کاملاً متفاوت وجود دارد: از یک سو، در هر یک از گروه‌های نسلی، زنان تاحدودی بیش از مردان نگرش مثبت به طلاق دارند. این تفاوت بین مردان و زنان را می‌توان در چارچوب نظری گذار جمعیتی دوم به‌منزله راهبرد متناسب با ساختار فرهنگی و اجتماعی در جوامع گوناگون تبیین کرد؛ بدین معنا که برای مثال، در جوامعی که پدیده‌هایی همچون زندگی مشترک بدون ازدواج با ساختار رسمی جامعه مغایرت دارد و با موانع فرهنگی-اجتماعی روبه‌رو می‌شود، افراد به‌ویژه زنان به گزینه‌های دیگر مانند مجرد و طلاق به‌منزله یک راهبرد تمایل بیشتری نشان می‌دهند. ازسوی دیگر، تمایل به مهاجرت بین مردان تاحدودی بیشتر و قوی‌تر از آن بین زنان است که برای همه گروه‌های نسلی صدق می‌کند؛ در عین حال، واقعیت این

است که نگرش مردان و زنان به این دو مؤلفه جمعیت‌شناختی طلاق و مهاجرت نیز تقریباً به‌سمت هم‌گرایی و همسویی جنسیتی میل دارد؛ بدین معنا که در هر یک از این دو الگوی ذکرشده، تفاوت بین مردان و زنان متعلق به هر یک از گروه‌های نسلی در زمینه رویکرد آنان نسبت به طلاق و مهاجرت چندان برجسته و چشمگیر نیست.

سوم آنکه، به‌طور نسبی بیشترین تفاوت جنسیتی معطوف نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی را باید در شاخص سن ازدواج دختران جستجو کرد؛ بدین معنا که در هر یک از گروه‌های نسلی، مردان به‌طور برجسته‌تری بیش از زنان خواهان ازدواج دختران در سنین پایین (یعنی سنین ۲۰ سال و کمتر) هستند؛ برای مثال، بین مردان و زنان گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان، حدود یک‌سوم مردان و تنها حدود یک‌چهارم زنان با ازدواج دختران در سنین پایین موافق‌اند. نکته به‌مراتب تأمل‌برانگیزتر درباره این تفاوت جنسیتی به مقایسه دو گروه نسلی مردان جوان ۱۵-۲۴ ساله و زنان سالمند بالای ۵۰ سال مربوط است؛ به‌طوری که نگرش مثبت این دو گروه نسلی به ازدواج دختران در سنین پایین، تقریباً برابر و مشابه همدیگر است: حدود یک‌سوم مردان جوان و حدود یک‌سوم زنان سالمند خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند. برعکس، نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین بین زنان گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان (نزدیک به یک‌چهارم) تقریباً نصف آن در بین مردان گروه نسلی سالمندان است.

نکته پایانی آنکه، همزمان با انتقال به گروه‌های نسلی بالاتر، می‌توان دو الگوی مهم را مشاهده و استنباط کرد: از یک سو، به‌موازات افزایش گروه نسلی، نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین نیز افزایش می‌یابد. این الگو هم بر جمعیت مردان و هم بر جمعیت زنان صدق می‌کند: حدود یک‌سوم مردان و حدود یک‌چهارم زنان گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند؛ در حالی که این نسبت بین مردان و زنان متعلق به مسن‌ترین گروه نسلی سالمندان، به بیشترین حد یعنی حدود دویستم افزایش می‌یابد. ازسوی دیگر، این تفاوت‌های جنسیتی در گروه‌های نسلی بالاتر به‌مرور کمتر و کم‌رنگ‌تر می‌شود؛ به‌طوری که برجسته‌ترین

در حالی که این غلبه جنسیتی (یعنی تفوق و شدت بیشتر تأثیر متغیر جنس بر متغیر سن)، در گروه‌های نسلی بالاتر و مسن‌تر به تدریج کمرنگ و خفیف‌تر می‌شود و در عوض، تقریباً یک نوع هم‌گرایی و همسویی جنسیتی بین مسن‌ترین گروه نسلی یعنی سالمندان شکل می‌گیرد؛ بدین معنا که مردان و زنان این گروه نسلی هم بیشترین نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین را دارند و هم کمابیش برابر و مشابه همدیگر (یعنی حدود دوینجم مردان و نزدیک به دوینجم زنان این گروه نسلی) نیز با ازدواج دختران در سنین ۲۰ سال و کمتر موافق‌اند.

تفاوت جنسیتی به گروه نسلی جوانان متعلق است (بیش از یک‌سوم مردان و تنها حدود یک‌چهارم زنان این گروه نسلی با ازدواج دختران در سنین پایین موافق‌اند) و کمترین تفاوت جنسیتی را نیز می‌توان بین گروه نسلی سالمندان مشاهده کرد (حدود دوینجم مردان و نزدیک به دوینجم زنان این گروه نسلی خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند)؛ به عبارت دقیق‌تر، در گروه‌های نسلی جوان‌تر، غلبه متغیر جنس بر متغیر سن و نسل برجسته‌تر و شدیدتر است که سبب پیدایش شکاف بزرگ‌تر و تفاوت مشهودتر بین مردان و زنان نسل‌های جوان‌تر در زمینه نگرش آنان به ازدواج دختران در سنین پایین می‌شود؛

جدول ۴- نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی برحسب جنس

Table 4- Demographic attitudes of generational cohorts by gender

مردان و زنان	زنان	مردان	نگرش‌های جمعیت‌شناختی
			ترجیح فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر)
۱۰/۱	۹/۹	۱۰/۴	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۱۱/۶	۱۲/۰	۱۱/۲	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۱۶/۳	۱۸/۴	۱۵/۸	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۳۱/۹	۳۳/۰	۳۱/۲	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
			نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت
۳۵/۷	۳۳/۵	۳۶/۰	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۲۹/۲	۳۱/۱	۲۷/۰	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۳۱/۷	۳۳/۶	۳۰/۳	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۴۱/۶	۳۷/۳	۳۹/۸	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
			سن پایین ازدواج دختران (زیر ۲۰ سال)
۲۹/۵	۲۵/۴	۳۶/۱	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۲۵/۷	۲۲/۵	۳۰/۰	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۳۰/۴	۲۷/۷	۳۲/۷	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۴۰/۶	۳۸/۹	۴۲/۹	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
			نگرش منفی به طلاق
۶۵/۶	۶۳/۸	۶۸/۰	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۶۸/۵	۶۶/۳	۷۱/۰	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۷۰/۲	۶۵/۰	۷۱/۲	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۸۰/۹	۷۹/۳	۸۰/۰	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
			نگرش منفی به مهاجرت
۳۸/۱	۳۹/۴	۳۶/۱	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۴۷/۳	۵۳/۳	۴۲/۴	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۵۷/۹	۶۳/۴	۵۱/۵	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۷۱/۹	۷۷/۰	۶۷/۹	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر

۴. ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش جمعیت‌شناختی

برحسب محل سکونت

آیا متغیر محل سکونت شهری-روستایی می‌تواند بر یافته‌های کلی این پژوهش در بخش قبلی دربارهٔ ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی تأثیر بگذارد؟ در پاسخ به این پرسش کلیدی و مطابق نتایج پژوهش حاضر، می‌توان نکات اصلی زیر را استنباط کرد:

اول اینکه، الگوی کلی مندرج در بخش قبلی دربارهٔ ترجیحات فرزندآوری، هم بین روستاییان و هم بین شهرنشینان صدق می‌کند؛ بدین معنا که هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی، به موازات افزایش گروه نسلی، تمایل به فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر) نیز افزایش می‌یابد؛ برای مثال، گروه نسلی سالمندان بالای ۵۰ سال ساکن نقاط شهری بیش از سه برابر گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان ۱۵-۳۴ ساله ساکن نقاط شهری به فرزندآوری زیاد تمایل دارند. در نقاط روستایی نیز گروه نسلی سالمندان دو برابر بیشتر از گروه‌های نسلی جوانان و میانسالان خواهان فرزندآوری زیاد هستند.

دوم اینکه، در هر یک از گروه‌های نسلی، روستاییان بیش از شهرنشینان خواهان فرزندآوری بیشتر هستند. این تمایزات شهری-روستایی مرتبط با ترجیحات فرزندآوری را می‌توان در چارچوب نظریه‌های کلاسیک باروری ناظر بر اقتصاد سنتی و معیشتی متکی بر نیروی کار فرزندان و همچنین تلقی فرزندان به منزلهٔ عصای حمایتی دوران پیری والدین تبیین کرد که کمابیش بین نسل‌های قدیمی و مسن‌تر روستانشین و حتی بین نسل جوانان روستایی نیز به مراتب برجسته‌تر و مشهودتر است. در عین حال، این تفاوت بین نقاط شهری و روستایی در زمینهٔ ترجیحات فرزندآوری بین نسل‌های جوان‌تر به مراتب بیشتر و چشمگیرتر است و هرچه به نسل‌های بالاتر و مسن‌تر می‌رسیم، این تفاوت شهری-روستایی فرزندآوری به تدریج کمتر و خفیف‌تر می‌شود؛ برای مثال، نسل جوانان روستانشین تقریباً دو برابر بیش از نسل جوانان شهرنشین خواهان

فرزندآوری زیاد هستند؛ در حالی که نسل سالمندان شهرنشین و روستانشین کمابیش یکسان و مشابه همدیگر این الگوی فرزندآوری را ترجیح می‌دهند: یک‌سوم سالمندان روستانشین و نزدیک به یک‌سوم سالمندان شهرنشین خواهان فرزندآوری زیاد هستند.

سوم اینکه، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش در زمینهٔ نحوهٔ نگرش گروه‌های نسلی به سیاست افزایش جمعیت به تفکیک محل سکونت نشان می‌دهد از یک طرف، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی، بیشترین نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت به گروه نسلی سالمندان متعلق است (حدود دوپنجم)؛ در حالی که این نسبت در گروه‌های نسلی جوان‌تر کمتر است (حدود یک‌سوم). از طرف دیگر، اگرچه درون هر یک از گروه‌های نسلی، روستاییان بیش از شهرنشینان با سیاست افزایش جمعیت موافق‌اند، واقعیت این است که این تفاوت شهری-روستایی بسیار اندک است و می‌توان از آن چشم‌پوشی کرد و تا حدودی یک نوع هم‌گرایی و همسویی شهری-روستایی در این زمینه مشاهده می‌شود؛ برای مثال، دوپنجم روستاییان و نزدیک به دوپنجم شهرنشینان نسل سالمند و همچنین حدود یک‌سوم شهرنشینان و روستاییان گروه‌های نسلی جوانان و بزرگسالان، رویکرد مثبت به سیاست افزایش جمعیت دارند. با این همه، تنها گروه نسلی که این تفاوت شهری-روستایی بین آن‌ها به مراتب برجسته‌تر است، میانسالان هستند: بیش از یک‌سوم روستاییان و کمتر از یک‌چهارم شهرنشینان این گروه نسلی با سیاست افزایش جمعیت موافق‌اند. به نظر می‌رسد دلیل اصلی این تفاوت برجسته‌تر را باید در این واقعیت جستجو کرد که کمترین نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت، به شهرنشینان همین گروه نسلی یعنی میانسالان (کمتر از یک‌چهارم) متعلق است که سبب می‌شود تفاوت و شکاف نگرشی آنان با روستاییان هم‌نسلی‌شان به مراتب مشهودتر و برجسته‌تر شود.

چهارم اینکه، دربارهٔ تأثیرات متغیر محل سکونت بر نحوهٔ نگرش گروه‌های نسلی به سن ازدواج دختران، می‌توان گفت

چشمگیر و برجسته نیست. نکته به مراتب مهم‌تر اینکه، بین مسن‌ترین گروه نسلی یعنی سالمندان ۵۰ سال به بالا، نه تنها نگرش منفی به طلاق به بالاترین سطح می‌رسد، بلکه تفاوت شهری-روستایی نیز به‌طور کامل محو می‌شود و یک نوع هم‌گرایی بین روستاییان و شهرنشینان این گروه نسلی شکل می‌گیرد؛ چهارپنجم سالمندان روستایی و چهارپنجم سالمندان شهری با طلاق مخالف‌اند.

نکته آخر اینکه، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی، قوی‌ترین تمایل به مهاجرت بین جوان‌ترین گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله مشاهده می‌شود؛ به‌طوری که دوسوم جوانان شهرنشین و بیش از نیمی از جوانان روستانشین با مهاجرت موافق‌اند؛ اما در گروه‌های نسلی بالاتر از شدت نگرش مثبت به مهاجرت به تدریج کاسته می‌شود و در نهایت، به کمترین سطح بین مسن‌ترین گروه نسلی یعنی سالمندان می‌رسد؛ به‌طوری که تنها حدود یک‌چهارم آنان با مهاجرت موافق‌اند. با این همه، این تفاوت نسلی ناظر بر نگرش به مهاجرت در نقاط شهری برجسته‌تر است. نسل جوانان شهرنشین بیش از دو برابر گروه نسلی سالمندان شهرنشین با مهاجرت موافق‌اند. علاوه بر این، دو واقعیت به مراتب مهم‌تر درباره این مقایسه‌های شهری-روستایی این است که از یک طرف، بیشترین تفاوت شهری-روستایی را باید در همان گروه نسلی جستجو کرد که بیشترین و قوی‌ترین تمایل به مهاجرت را دارند؛ یعنی گروه نسلی جوانان؛ بدین معنا که حدود نیمی از جوانان روستایی با مهاجرت موافق‌اند، در حالی که این نسبت بین جوانان شهری به مراتب بیشتر است؛ به‌طوری که دوسوم آنان با مهاجرت موافق‌اند. از طرف دیگر، این تمایزات شهری-روستایی بین سایر گروه‌های نسلی بسیار ناچیز و نقطه اوج آن در گروه نسلی سالمندان است؛ بدین معنا که بین گروه نسلی سالمندان، نه تنها نگرش منفی به مهاجرت به بالاترین حد می‌رسد، بلکه نوعی هم‌گرایی بین سالمندان روستایی و شهری شکل می‌گیرد؛ به‌طوری که گروه نسلی سالمندان ساکن در نقاط شهری و روستایی، نگرش یکسان و

اگرچه درون هر یک از گروه‌های نسلی، روستاییان بیش از شهرنشینان به ازدواج دختران در سنین پایین (یعنی سن ۲۰ سال یا کمتر) تمایل دارند، دو واقعیت به مراتب از یافته‌های این پژوهش استنباط می‌شود: از یک سو، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی، یک نوع همسویی و هم‌گرایی نسلی بین گروه‌های نسلی جوانان، میانسالان و بزرگسالان مشاهده می‌شود؛ به‌طوری که نگرش آنان به سن ازدواج دختران کمابیش یکسان و مشابه همدیگر است. حدود یک‌چهارم شهرنشینان این سه گروه نسلی جوانان، میانسالان و بزرگسالان و حدود یک‌سوم روستاییان این سه گروه نسلی با ازدواج دختران در سنین پایین موافق‌اند. از سوی دیگر، سالمندان ساکن نقاط شهری و روستایی، تنها گروه نسلی دارای نگرش متفاوت به سن ازدواج دختران هستند؛ بدین معنا که بیش از سایر گروه‌های نسلی خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند: نزدیک به نیمی از سالمندان روستایی و بیش از یک‌سوم سالمندان شهری با ازدواج دختران در سنین پایین موافق‌اند؛ به عبارت دقیق‌تر، نه تنها تمایل به ازدواج دختران در سنین پایین بین سالمندان شهرنشین کمابیش یکسان و مشابه با آن بین گروه‌های نسلی جوانان، میانسالان و بزرگسالان روستانشین است، بلکه سالمندان روستایی تقریباً دو برابر بیشتر از جوانان و میانسالان شهری با ازدواج دختران در سنین پایین موافق‌اند.

پنجم اینکه، مطابق یافته‌های این پژوهش، اکثریت چشمگیر روستاییان و شهرنشینان هر یک از گروه‌های نسلی، کماکان نگرش منفی به طلاق دارند؛ به‌طوری که بیش از دوسوم هر یک از گروه‌های نسلی ساکن نقاط شهری و روستایی، طلاق را به‌منزله راه‌حل چالش‌های زناشویی نمی‌پذیرند. در عین حال، هرچه به گروه‌های نسلی بالاتر می‌رویم، بر شدت نگرش منفی به طلاق هم در نقاط روستایی و هم در نقاط شهری افزوده می‌شود. روستاییان هر گروه نسلی هم تاحدودی بیش از شهرنشینان هم‌نسلی خویش با طلاق مخالف‌اند. هرچند این تفاوت شهری-روستایی چندان

می‌کند و حال آنکه در سایر گروه‌های نسلی، این متغیر تأثیرات برجسته ندارد که نتیجه آن نیز پیدایش نوعی هم‌گرایی بین روستاییان و شهرنشینان نسل‌های مسن‌تر به‌ویژه سالمندان ۵۰ سال به بالا از نظر نحوه نگرش آنان به مهاجرت است.

مشابه همدیگر نسبت به مهاجرت دارند: چهارپنجم سالمندان شهرنشین و چهارپنجم سالمندان روستائین با مهاجرت مخالفاند؛ به عبارت دقیق‌تر، متغیر محل سکونت فقط در جوان‌ترین گروه نسلی یعنی جوانان ۱۵-۲۴ ساله نقش تعیین‌کننده و چشمگیری در نحوه نگرش به مهاجرت ایفا

جدول ۵- نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی برحسب محل سکونت

Table 5- Demographic attitudes of generational cohorts by place of residence

نقاط روستایی	نقاط شهری	نگرش‌های جمعیت‌شناختی
		ترجیح فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر)
۱۳/۹	۷/۱	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۱۴/۷	۹/۹	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۱۸/۵	۱۵/۰	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۳۵/۰	۳۰/۴	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
		نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت
۳۶/۸	۳۲/۳	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۳۴/۰	۲۴/۴	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۳۴/۹	۳۰/۵	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۴۰/۶	۳۷/۹	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
		سن پایین ازدواج دختران (زیر ۲۰ سال)
۳۴/۴	۲۴/۵	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۳۱/۴	۲۳/۸	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۳۵/۵	۲۶/۰	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۴۶/۹	۳۷/۵	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
		نگرش منفی به طلاق
۶۸,۵	۶۳,۸	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۷۲,۶	۶۶,۵	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۷۲,۸	۶۷,۵	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۸۰,۲	۷۹,۶	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر
		نگرش منفی به مهاجرت
۴۵/۰	۳۳,۱	گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله‌ها
۴۷/۰	۴۸,۴	گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله‌ها
۵۵,۹	۵۸,۶	گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله‌ها
۷۴,۱	۷۳,۸	گروه نسلی ۵۰ ساله‌ها و بالاتر

کرد:

اول آنکه، در همه گروه‌های نسلی، به‌موازات افزایش سطح تحصیلات، از شدت تمایل به فرزندآوری زیاد کاسته می‌شود. اگرچه این الگوی کلی در همه گروه‌های نسلی مشهود است، برجستگی آن در گروه نسلی میانسالان ۲۵-۳۴

۵. ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش جمعیت‌شناختی

برحسب سطح تحصیلات

مطابق نتایج تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش در زمینه نقش و تأثیرات سطح تحصیلات بر تفاوت‌های نسلی مرتبط با نگرش جمعیت‌شناختی می‌توان نکات عمده زیر را استنباط

متعلق به گروه نسلی سالمندان خواهان فرزندآوری زیاد هستند؛ به عبارت دقیق‌تر، تمایل به فرزندآوری زیاد بین گروه نسلی سالمندان با تحصیلات دانشگاهی، بیش از دو برابر آن بین تحصیلکردگان دانشگاهی متعلق به سایر گروه‌های نسلی است؛ در واقع، این الگو را می‌توان نقطه اوج قدرت و قوت متغیر تعلق نسلی بر ترجیحات فرزندآوری تلقی کرد؛ به طوری که حتی متغیر بسیار مهم و تعیین‌کننده‌ای همچون سطح تحصیلات دانشگاهی نیز قادر نبوده است هم‌سویی و هم‌گرایی کامل و فراگیر بین همه گروه‌های نسلی از نظر ترجیحات فرزندآوری ایجاد کند.

چهارم آنکه، داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهند نحوه نگرش همه گروه‌های نسلی به سیاست افزایش جمعیت به‌طور چشمگیری از سطح تحصیلات آنها تأثیر می‌گیرد؛ بدین معنا که بیشترین نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت به بی‌سوادان متعلق است و هرچه به سطوح بالاتر تحصیلات می‌رسیم، از شدت این نگرش مثبت کاسته می‌شود و در نهایت، کمترین نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت بین تحصیلکردگان دانشگاهی ملاحظه می‌شود. اگرچه این الگو بر همه گروه‌های نسلی صدق می‌کند، برجستگی این الگو در جوان‌ترین و مسن‌ترین گروه‌های نسلی به‌مراتب بیشتر است. جوانان بی‌سواد بیش از ۳ برابر تحصیلکردگان دانشگاهی هم‌نسلی خویش و سالمندان بی‌سواد نیز ۲ برابر بیشتر از تحصیلکردگان دانشگاهی هم‌نسلی خویش، با سیاست افزایش جمعیت موافق‌اند.

پنجم آنکه، مطابق یافته‌های این پژوهش، سطح تحصیلات، تأثیرات تعیین‌کننده‌ای بر نگرش گروه‌های نسلی به سن ازدواج دختران دارد. یک الگوی مشترک بین همه گروه‌های نسلی این است که رابطه مستقیم و مثبتی بین سطح تحصیلات و نحوه نگرش به سن ازدواج دختران وجود دارد؛ به طوری که بیشترین نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین (یعنی سنین ۲۰ سالگی و پایین‌تر) به بی‌سوادان هر گروه نسلی متعلق است؛ اما

ساله به‌مراتب بیشتر است (نکته جالب توجه و تأمل‌برانگیز در اینجا این است که این گروه نسلی بیش از سایر گروه‌های نسلی در معرض تجربه فرزندآوری است). بین افراد این گروه نسلی، بی‌سوادان ۴ برابر و کم‌سوادان با تحصیلات ابتدایی ۲ برابر بیشتر از تحصیلکردگان دانشگاهی هم‌نسلی خویش، خواهان فرزندآوری زیاد (یعنی ۴ فرزند و بیشتر) هستند.

دوم آنکه، مطابق یافته‌های این پژوهش، شکاف نسلی ناظر بر ترجیحات فرزندآوری در همه سطوح تحصیلات ملاحظه می‌شود؛ بدین معنا که در هر یک از سطوح تحصیلی، گروه‌های نسلی مسن‌تر به‌مراتب بیش از گروه‌های نسلی جوان‌تر به‌سوی فرزندآوری زیاد تمایل دارند؛ برای مثال، سالمندان بی‌سواد بیش از دو برابر جوانان بی‌سواد فرزندآوری زیاد را ترجیح می‌دهند. در هر یک از سطوح تحصیلی دیگر نیز گروه نسلی سالمندان حدود دو برابر بیشتر از گروه نسلی جوانان به فرزندآوری زیاد تمایل دارند. این الگو به‌وضوح نشان‌دهنده و منعکس‌کننده شدت و قوت بسیار زیاد تعلق نسلی بر ترجیحات فرزندآوری است؛ بدین معنا که نسل‌های مسن‌تر با هر سطح تحصیلی بیش از نسل‌های جوان‌تر هم‌سطح تحصیلی خودشان، خواهان فرزندآوری زیاد هستند.

سوم آنکه، نکته به‌مراتب مهم‌تر که از نتایج این پژوهش استنباط می‌شود، این است که اگرچه بالاترین سطح تحصیلات یعنی تحصیلات عالی و دانشگاهی توانسته است تا حدودی نوعی هم‌گرایی نسلی در زمینه ترجیحات فرزندآوری ایجاد کند، این هم‌گرایی به‌صورت کامل و فراگیر نیست؛ بدین معنا که تحصیلکردگان دانشگاهی متعلق به سه گروه نسلی جوانان و میانسالان و بزرگسالان، ترجیحات فرزندآوری یکسان و مشابه همدیگر دارند؛ به طوری که تنها یک‌دهم آنان خواهان فرزندآوری زیاد هستند. با این‌همه، واقعیت این است که این هم‌گرایی نتوانسته است شامل حال هم‌رده‌های تحصیلی آنان که متعلق به گروه نسلی سالمندان هستند، شود؛ به طوری که یک‌پنجم تحصیلکردگان دانشگاهی

به‌موازات افزایش سطح تحصیلات از شدت آن کاسته می‌شود و در نهایت، کمترین نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین را می‌توان بین تحصیل‌کردگان دانشگاهی هر گروه نسلی مشاهده کرد؛ برای مثال، جوانان بی‌سواد نزدیک به ۴ برابر بیشتر از تحصیل‌کردگان دانشگاهی هم‌نسلی خویش و سالمندان بی‌سواد نیز بیش از ۲ برابر تحصیل‌کردگان دانشگاهی هم‌نسلی خویش، خواهان ازدواج دختران در سنین پایین هستند. نکته به‌مراتب مهم‌تر در اینجا به تفوق و غلبه متغیر سطح تحصیلات بر متغیر تعلق نسلی تعلق دارد؛ بدین معنا که سطح تحصیلات دانشگاهی، نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین را به کمترین حد خود می‌رساند و سبب می‌شود تحصیل‌کردگان دانشگاهی صرف‌نظر از هرگونه تعلق نسلی، نگرش کم‌ابیش یکسان و مشابه همدیگر نسبت به سن ازدواج دختران داشته باشند؛ به‌طوری که حدود یک‌پنجم افراد متعلق به هر یک از گروه‌های نسلی با تحصیلات دانشگاهی، خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند؛ به عبارت دقیق‌تر، سطح تحصیلات عالی دانشگاهی کم‌ابیش قادر شده است نوعی هم‌گرایی نسلی در زمینه نحوه نگرش به سن ازدواج دختران ایجاد کند.

ششم آنکه، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش نشان می‌دهد نگرش افراد متعلق به گروه‌های نسلی مختلف به طلاق از سطح تحصیلات آنها تأثیر می‌گیرد؛ به‌طوری که در همه گروه‌های نسلی، بیشترین نگرش منفی به طلاق به بی‌سوادان و کم‌سوادان با تحصیلات ابتدایی تعلق دارد؛ ولی هم‌زمان با افزایش سطح تحصیلات، از شدت این نگرش منفی به طلاق تا حدودی کاسته می‌شود. در عین حال، واقعیت این است که حتی در بالاترین سطح تحصیلات نیز کماکان نسبت چشمگیری از افراد همه گروه‌های نسلی با طلاق مخالف‌اند. به عبارت دقیق‌تر، حدود دوسوم تحصیل‌کردگان دانشگاهی متعلق به هر یک از گروه‌های نسلی، نگرش منفی به طلاق دارند.

نکته آخر آنکه، مطابق یافته‌های پژوهش حاضر درباره نقش و تأثیر متغیر سواد و تحصیلات بر نحوه نگرش

گروه‌های نسلی به مهاجرت، الگوی مشترک در همه گروه‌های نسلی این است که کمترین نگرش مثبت به مهاجرت بین بی‌سوادان و کم‌سوادان با تحصیلات ابتدایی مشاهده و به‌موازات افزایش سطح تحصیلات، بر شدت و قوت نگرش مثبت به مهاجرت افزوده می‌شود. اگرچه این الگو در همه گروه‌های نسلی مشاهده می‌شود، برجستگی آن در جوان‌ترین گروه‌های نسلی به‌مراتب بیشتر است؛ بدین معنا که نگرش مثبت به مهاجرت بین گروه‌های نسلی جوان و میانسال با تحصیلات دانشگاهی (حدود دوسوم) به‌طور چشمگیری بیشتر از بی‌سوادان و کم‌سوادان هم‌نسلی آنهاست (حدود یک‌سوم) و حتی درون تحصیل‌کردگان دانشگاهی متعلق به گروه‌های نسلی نیز این تفاوت چشمگیر مشاهده می‌شود: تحصیل‌کردگان دانشگاهی متعلق به گروه‌های نسلی جوان و میانسال به‌مراتب بیش از تحصیل‌کردگان دانشگاهی متعلق به گروه نسلی سالمندان با مهاجرت موافق‌اند (به ترتیب، حدود دوسوم و دوپنجم)؛ به عبارت دیگر، نگرش مثبت به مهاجرت بین جوانان و میانسالان بی‌سواد و کم‌سواد با تحصیلات ابتدایی تقریباً برابر و مشابه با آن بین سالمندان تحصیل‌کرده دانشگاهی است. بدین ترتیب، این الگو را می‌توان به‌وضوح در چارچوب اصل «گزینشی و عقلانی بودن پدیده مهاجرت» (Lee, 1955؛ فروتن ۱۳۹۶) تبیین کرد؛ بدین معنا که پدیده مهاجرت، گزینه‌های خود را نه از بین همه افراد، بلکه از بین افراد معین به‌ویژه براساس سنین معین (غالباً گروه‌های نسلی جوان و میانسال) و تحصیلات معین (معمولاً تحصیل‌کردگان دانشگاهی) انتخاب و گزینش می‌کند. نکته به‌مراتب مهم‌تر که از یافته‌های پژوهش حاضر استنباط می‌شود، این واقعیت است که نقش و تأثیر متغیر سن و تعلق نسلی به‌حدی قدرتمند و تعیین‌کننده است که از یک طرف، جوانان و میانسالان بی‌سواد و کم‌سواد با تحصیلات ابتدایی تقریباً مشابه و مساوی با سالمندان تحصیل‌کرده دانشگاهی، نگرش مثبت به مهاجرت دارند و حتی بین تحصیل‌کردگان دانشگاهی نیز شدت و قوت

ششم آنکه، تجزیه و تحلیل‌های این پژوهش نشان می‌دهد نگرش افراد متعلق به گروه‌های نسلی مختلف به طلاق از سطح تحصیلات آنها تأثیر می‌گیرد؛ به‌طوری که در همه گروه‌های نسلی، بیشترین نگرش منفی به طلاق به بی‌سوادان و کم‌سوادان با تحصیلات ابتدایی تعلق دارد؛ ولی هم‌زمان با افزایش سطح تحصیلات، از شدت این نگرش منفی به طلاق تا حدودی کاسته می‌شود. در عین حال، واقعیت این است که حتی در بالاترین سطح تحصیلات نیز کماکان نسبت چشمگیری از افراد همه گروه‌های نسلی با طلاق مخالف‌اند. به عبارت دقیق‌تر، حدود دوسوم تحصیل‌کردگان دانشگاهی متعلق به هر یک از گروه‌های نسلی، نگرش منفی به طلاق دارند.

نکته آخر آنکه، مطابق یافته‌های پژوهش حاضر درباره نقش و تأثیر متغیر سواد و تحصیلات بر نحوه نگرش

نگرش مثبت به مهاجرت بین جوانان و میانسالان به مراتب بیشتر و برجسته‌تر از سالمندان هم‌رده تحصیلی آنهاست.

جدول ۶- نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی برحسب سطح تحصیلات

Table 6- Demographic attitudes of generational cohorts by education

نگرش‌های جمعیت‌شناختی	بی‌سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	کاردانی	کارشناسی و بالاتر
ترجیح فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر)						
گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله	۲۳,۹	۲۳,۶	۱۲,۷	۷,۷	۹,۹	۱۰,۲
گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله	۴۰,۰	۳۵,۳	۱۶,۱	۱۳	۱۰,۳	۹,۱
گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله	۳۴,۲	۲۷,۸	۱۴,۰	۱۲,۹	۱۸,۲	۹,۸
گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر	۴۸,۴	۳۸,۲	۲۵,۵	۱۹,۸	۱۹,۴	۱۹,۲
نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت						
گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله	۶۰	۵۱,۱	۴۴,۳	۳۴,۵	۳۸,۱	۲۶,۸
گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله	۳۶,۴	۳۲,۱	۳۱,۷	۳۱,۴	۳۰,۶	۲۳
گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله	۴۱,۶	۴۰,۷	۳۸	۳۲,۱	۲۱,۵	۲۷,۴
گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر	۵۳,۱	۴۷,۱	۲۹,۸	۲۳,۸	۴۰,۶	۲۷,۶
سن پایین ازدواج دختران (۲۰ سال و کمتر)						
گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله	۸۰/۰	۵۲/۹	۴۸/۰	۳۱/۰	۲۷/۸	۲۲/۰
گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله	۴۵/۲	۳۸/۰	۳۷/۵	۳۶/۶	۲۴/۴	۱۷/۹
گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله	۵۱/۰	۴۸/۶	۴۰/۲	۳۰/۳	۱۹/۹	۱۹/۴
گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر	۵۸/۰	۴۲/۷	۴۲/۵	۳۱/۹	۳۱/۷	۲۳/۰
نگرش منفی به طلاق						
گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله	۸۰	۷۰/۶	۶۴/۷	۶۵/۱	۶۴/۶	۶۶/۲
گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله	۷۴,۹	۷۴,۵	۷۳,۹	۷۱,۴	۶۴,۹	۶۷,۳
گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله	۶۶,۷	۷۴,۳	۷۶	۷۱,۸	۶۷,۴	۶۰,۳
گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر	۸۵,۵	۸۰,۶	۸۳	۸۱,۱	۷۲,۵	۶۳,۲
نگرش منفی به مهاجرت						
گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله	۶۰	۵۷,۸	۵۶,۴	۳۶,۱	۴۰,۸	۳۱,۱
گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله	۶۰	۵۹,۳	۵۶,۹	۵۶,۲	۴۶,۱	۳۳,۲
گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله	۶۴,۸	۶۶,۳	۶۳,۳	۶۶,۱	۴۴,۸	۴۷,۳
گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر	۷۹	۷۲,۴	۶۶	۷۴,۶	۷۲,۵	۵۸,۹

توضیحات: اعداد داخل این جدول تأثیر نحوه نگرش‌های جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش را برحسب هر یک از سطوح تحصیلات (بی‌سواد، ابتدایی، ... کارشناسی و بالاتر) و به تفکیک هر یک از گروه‌های سنی (۱۵-۲۴، ۲۵-۳۴، ۳۵-۴۹،

۵۰ ساله و بالاتر) افراد نمونه پژوهش نشان می‌دهد که می‌توان به مثال‌های زیر اشاره کرد: مثال اول به اولین عدد در این جدول یعنی عدد ۲۳/۹ مربوط است: این عدد بدین معناست که بین افراد بی‌سواد متعلق به گروه سنی ۱۵-۲۴

دارند (بقیه افراد همین گروه سنی دارای تحصیلات دیپلم، نگرش منفی به سیاست افزایش جمعیت دارند). مثال آخر نیز به آخرین عدد این جدول یعنی عدد ۵۸/۹ مربوط است: حدود ۵۸/۹ درصد افراد دارای تحصیلات کارشناسی به بالای متعلق به گروه سنی ۵۰ سال و بالاتر، نگرش منفی به مهاجرت دارند (بقیه افراد همین گروه سنی دارای تحصیلات کارشناسی به بالا، نگرش مثبت به مهاجرت دارند).

سال، حدود ۲۳/۹ درصد آنان ترجیح می‌دهند صاحب فرزندان زیاد یعنی ۴ فرزند و بیشتر باشند (بقیه افراد بی‌سواد همین گروه سنی یعنی ۷۶/۱ درصد باقی‌مانده بی‌سوادان ۱۵-۲۴ سال ترجیح می‌دهند کمتر از ۴ فرزند داشته باشند). مثال دوم: در مؤلفه دوم یعنی نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت نیز عدد ۳۲/۱ نشان می‌دهد بین افراد دارای تحصیلات دیپلم متعلق به گروه سنی ۳۵-۴۹ سال، حدود ۲۷/۴ درصد آنان نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت

جدول ۷ - نتایج تجزیه و تحلیل آماری استنباطی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی

Table 7- Multivariate analysis results on demographic attitudes of generational cohorts

df	sig	کرامرز وی	sig	کای اسکوئر	
۸	۰۰۰	۲۰۳	۰۰۰	۲/۱۵	فرزندآوری زیاد (۴ فرزند و بیشتر) گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر
۸	۰۰۰	۰۸۴	۰۰۰	۳۶/۷۵	نگرش مثبت به سیاست افزایش جمعیت گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر
۸	۰۰۰	۰۹۸	۰۰۰	۴۹/۴	نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین ۲۰ سال و کمتر گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر
۸	۰۰۰	۱۰۰	۰۰۰	۵۱/۸	نگرش منفی به طلاق گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر
۸	۰۰۰	۲۲۲	۰۰۰	۲/۵۶	نگرش منفی به مهاجرت گروه نسلی ۱۵-۲۴ ساله گروه نسلی ۲۵-۳۴ ساله گروه نسلی ۳۵-۴۹ ساله گروه نسلی ۵۰ ساله و بالاتر

نتیجه

در مجموع، توجه و تمرکز اصلی پژوهش حاضر، به موضوع مهم ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی معطوف بوده است. تلاش شد در حد توان و امکان، یافته‌های پژوهشی مناسب در زمینه تکمیل خلأهای پژوهشی موجود و شناخت بهتر ملاحظات نسلی مرتبط با مجموعه درهم‌تنیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی مشتمل بر ترجیحات فرزندآوری، سیاست افزایش جمعیت، سن ازدواج دختران، نگرش به طلاق و مهاجرت ارائه شود. در مجموع، یافته‌های این پژوهش را می‌توان در قالب دو تصویر اصلی خلاصه و جمع‌بندی کرد:

تصویر اول: یافته‌های پژوهش حاضر به‌خوبی نشان داده است تشابهات و تفاوت‌های نسلی چشمگیری درباره نحوه نگرش به این مؤلفه‌های پنج‌گانه جمعیت‌شناختی وجود دارد؛ بدین معنا که برجسته‌ترین تشابهات بین نسلی این است که سه الگوی مشابه و مشترک در همه گروه‌های نسلی مشاهده شده است: الگوی دوفرزدی به‌منزله پذیرفتنی‌ترین نوع ترجیح فرزندآوری است، بیشتر افراد نگرش منفی به طلاق و سیاست افزایش جمعیت دارند. مهم‌ترین تفاوت‌های بین‌نسلی نیز بر این واقعیت ناظر است که هرچه از جوان‌ترین گروه نسلی (۱۵-۲۴ ساله) به سوی نسل‌های میانسال و بزرگ‌سال (۲۵-۴۹ ساله) می‌رویم و به مسن‌ترین گروه نسلی (سال‌مندان بالای ۵۰ سال) می‌رسیم، شاهد این پیامدهای جمعیت‌شناختی هستیم: تمایل به فرزندآوری زیاد (۳ فرزند و بیشتر) و نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین (۲۰ سالگی و کمتر) شدت می‌گیرد، نگرش منفی به طلاق و مهاجرت برجسته‌تر و قوی‌تر می‌شود و از شدت مخالفت به سیاست افزایش جمعیت کاسته می‌شود.

تصویر دوم: نکته محوری به‌مراتب مهم‌تر استنباط‌شده از یافته‌های پژوهش حاضر، به این واقعیت مربوط است که در زمینه چگونگی تأثیرگذاری تعیین‌کننده‌های پایه شامل متغیرهای جنس (مردان و زنان)، محل سکونت (نقاط شهری

و روستایی) و سطح تحصیلات بر نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی نیز تشابهات و تفاوت‌های نسلی چشمگیری به چشم می‌خورد؛ بدین معنا که از یک طرف، مهم‌ترین تشابهات بین نسلی به این واقعیت معطوف است که در هر یک از گروه‌های نسلی، مردان بیش از زنان و روستاییان بیش از شهرنشینان خواهان ازدواج دختران در سنین پایین و مخالف با طلاق‌اند. همچنین تمایل به مهاجرت بین مردان بیش از زنان هم‌نسلی خویش و بین شهرنشینان نیز بیش از روستاییان هم‌نسلی است. از طرف دیگر، تفاوت‌های جالب توجهی نیز از نظر شدت تأثیرگذاری این تعیین‌کننده‌های پایه بر نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی مشاهده شده است؛ برای مثال، مردان و زنان هر یک از گروه‌های نسلی، نگرش کمابیش یکسان و مشابه همدیگر به ترجیحات فرزندآوری و سیاست افزایش جمعیت دارند (همسویی جنسیتی)؛ در حالی که بیشترین تفاوت جنسیتی را می‌توان در مؤلفه نگرش به سن ازدواج دختران مشاهده کرد؛ بدین معنا که مردان به‌طور چشمگیری بیشتر از زنان هم‌نسلی خواهان ازدواج دختران در سنین پایین‌اند. یک مثال و نمونه دیگر که به‌طور روشن‌تری نقطه اوج این تشابهات و تفاوت‌های نسلی را نمایان می‌کند، به تأثیرات سطح تحصیلات بر نگرش‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های نسلی مربوط است؛ بدین معنا که از یک سو، سطح عالی تحصیلات نوعی هم‌گرایی نسلی در زمینه نگرش به سن ازدواج دختران ایجاد کرده است. تحصیلکردگان دانشگاهی صرف‌نظر از هرگونه تعلق نسلی، به‌طور کمابیش یکسان و مشابه همدیگر، کمترین نگرش مثبت به ازدواج دختران در سنین پایین را دارند. در برخی مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی دیگر نیز بهره‌مندی از سطح عالی تحصیلات سبب هم‌گرایی نسلی نشده است؛ بدین معنا که اگرچه به‌موازات افزایش سطح تحصیلات، از شدت تمایل به فرزندآوری زیاد بین همه گروه‌های نسلی کاسته می‌شود، متغیر قدرتمند و تعیین‌کننده‌ای همچون سطح تحصیلات نتوانسته است بر متغیر تعلق نسلی فائق آید و نوعی هم‌گرایی کامل و

از جمله در عرصه‌های مرتبط با مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی همچون همسرگزینی، فرزندآوری، طلاق و مهاجرت، نگرش و کنش متفاوت و جدیدی دارند. از سوی دیگر، صاحب‌نظران نظریه تغییرات نگرشی میان‌نسلی (Morgan & Waite 1987, Amato & Booth 1991, Kane & Sanchez 1994, Kane 1995, Egmond et al., 2010)، بر این اصل بنیادین تأکید دارند که نسل‌های گوناگون همواره در معرض تغییرات نگرشی‌اند؛ زیرا افراد متعلق به یک نسل واحد به‌مرور در شرایط و موقعیت‌های متفاوتی قرار می‌گیرند که ممکن است بر نگرش و کنش آنان تأثیر بگذارد. آنان حتی در مراحل متعدد زندگی خودشان نیز در معرض تجربه‌های متفاوت واقع می‌شوند که ممکن است تأثیرات تعیین‌کننده و تغییرات چشمگیری در نگرش آنان نسبت به موضوعات گوناگون مانند همسرگزینی و فرزندآوری، نقش‌های جنسیتی، طلاق و مهاجرت را ایجاد کند؛ به عبارت دقیق‌تر و در چارچوب نظریه‌های مطرح‌شده، یافته‌های این پژوهش را می‌توان اینگونه بر پایه یک رویکرد تطبیقی جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کرد که یک الگوی واحد و مشترک وجود ندارد، بلکه الگوهای متعدد و متفاوت در زمینه ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی وجود دارند. به‌طور خلاصه، مهم‌ترین توصیه‌های کاربردی و سیاستی نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر به این نکته بنیادین معطوف است که باید از آسیب و آفت تقلیل‌گرایی در تبیین ملاحظات نسلی مرتبط با نگرش‌های جمعیت‌شناختی اجتناب کرد؛ بدین معنا که نباید به‌سهولت و به‌سرعت ملاحظات نسلی مرتبط با نحوه نگرش به مجموعه درهم‌تنیده‌ای از مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی را منحصرأ در قالب یکی از دو گزینه «شکاف نسلی» یا «هم‌گرایی نسلی» تقلیل داد. با توجه به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی ایران که هر یک از گروه‌های نسلی همچنان حجم و تعداد چشمگیری از جمعیت کل کشور را به خود اختصاص می‌دهند، سبب اهمیت و ضرورت توجه هرچه بیشتر به این قبیل توصیه‌های کاربردی مبتنی بر یافته‌های علمی و نتایج پژوهشی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در سطح کلان می‌شود.

فراگیر در ترجیحات فرزندآوری همه گروه‌های نسلی شکل دهد: گروه نسلی سالمندان با تحصیلات دانشگاهی بیش از دو برابر تحصیلکردگان دانشگاهی متعلق به سایر گروه‌های نسلی، فرزندآوری زیاد را ترجیح می‌دهند. یک نمونه دیگر درباره برتری متغیر تعلق نسلی و ناکامی متغیر تحصیلات دانشگاهی در ایجاد هم‌گرایی نسلی، به مؤلفه جمعیت‌شناختی مهاجرت مربوط است: تأثیرات متغیر تعلق نسلی در اینجا به‌حدی قدرتمند و تعیین‌کننده است که جوانان و میانسالان بی‌سواد کم‌سواد با تحصیلات ابتدایی تقریباً مشابه و مساوی با سالمندان تحصیلکرده دانشگاهی، نگرش مثبت به مهاجرت دارند و حتی بین تحصیلکردگان دانشگاهی نیز شدت و قوت نگرش مثبت به مهاجرت بین جوانان و میانسالان به مراتب بیشتر و برجسته‌تر از سالمندان هم‌رده تحصیلی آنهاست. برای تبیین این الگوی مهم می‌توان به اصل کلیدی موسوم به «گزینشی و عقلانی بودن پدیده مهاجرت» (Lee 1955؛ فروتن، ۱۳۹۶؛ 2020) استناد کرد که به‌خوبی نشان می‌دهد پدیده مهاجرت معمولاً گزینه‌های خود را نه از بین همه افراد، بلکه از بین افراد معین به‌ویژه گروه‌های نسلی جوان و میانسال (ترجیحاً ولی نه لزوماً با سطح عالی تحصیلات) انتخاب و گزینش می‌کند.

در پایان، پژوهش حاضر از منظر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نیز توصیه‌های کاربردی و سیاستی دارد؛ بدین معنا که از این نظر، یافته‌های این پژوهش را می‌توان مجموعه‌ای از مستندات تجربی و شواهد پژوهشی در چارچوب ترکیب و آمیزه‌ای از دو نظریه اصلی این پژوهش تبیین و تلقی کرد؛ یعنی از یک سو مطابق نظریه جایگزینی نسلی (Brewster & Padavic 2000, Brooks & Bolzendahl 2004)، نگرش‌های افراد متعلق به هر نسل معین در دوران کودکی و به‌تدریج در یک بستر و فرایند تاریخی شکل می‌گیرند و بر همین اساس، در مقایسه با نسل‌های قدیمی، نسل‌های جایگزین و جوان‌بدان سبب که تجربه‌های تاریخی متفاوت و فرایند جامعه‌پذیری متفاوتی را پشت سر نهاده‌اند؛ در نتیجه، در عرصه‌های گوناگون زندگی

منابع

- ابراهیم‌پور، م. و عبادی، ص. (۱۳۹۲). «تفاوت‌ها و ترجیحات نسلی در فرزندآوری، نظرها و نگرش‌ها؛ مطالعه موردی: شهر ساری»، *نامه انجمن جمعیت‌شناسی*، د ۸، ش ۱۶، ص ۵۵-۷۸.
- اجاقلو، س؛ مرادی، ع. قاسمی، الف. و اشیدی، ج. (۱۳۹۳). «تغییرات نسلی ارزش فرزند و رفتار فرزندآوری زنان پیش و پس از انقلاب اسلامی؛ مطالعه موردی: شهر زنجان»، *زن در فرهنگ و هنر*، د ۶، ش ۳، ص ۴۲۵-۴۰۹.
- امانی، م. (۱۳۸۰). «نگاهی به چهل سال تحول جمعیت‌شناختی ازدواج در ایران»، *نامه علوم اجتماعی*، د ۱۷، ش ۱۷، ص ۳۸-۱۵.
- بحرانی، م. (۱۳۸۴). «بررسی نگرش دانش‌آموزان متوسطه پیرامون ازدواج و مقایسه آن با نمونه مورد مطالعه در سال ۱۳۵۳»، *جامعه‌شناسی کاربردی، ویژه‌نامه علوم اجتماعی*، د ۱۹، ش ۲، ص ۶۸-۴۱.
- پناهی، م. (۱۳۸۳). «شکاف نسلی موجود در ایران و اثر تحصیلات بر آن»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، د ۱۱، ش ۲۷، ص ۴۱-۱.
- پیشه‌ور، الف. و الفتی، ع. (۱۳۸۶). «تفاوت نسلی در گیلان غرب»، *مجله مطالعات جوانان*، ش ۱۰ و ۱۱، ص ۱۴۴-۱۳۵.
- چابکی، الف. (۱۳۹۲). «مطالعه بین‌نسلی رابطه نگرش به طلاق و کارکردهای خانواده در زنان شهر تهران»، *مطالعات زن و خانواده*، د ۱، ش ۱، ص ۱۵۹-۱۸۵.
- حضرتی‌سومعه، ز. (۱۳۹۶). «مقایسه نگرش دو نسل از زنان شاغل شهر تهران نسبت به عوامل اجتماعی مؤثر بر باروری»، *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ش ۴، ص ۶۱-۴۰.
- خانی، س؛ محمدزاده، ح. و عباسی‌شوازی، م. (۱۳۹۷). «مقایسه میان‌نسلی ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری با تأکید بر نقش ویژگی‌های زمینه‌ای در شهرستان سنندج»، *دوفصلنامه مسائل اجتماعی ایران*، د ۹، ش ۲، ص ۷۶-۴۹.
- داوودی، م. (۱۳۹۵). *بررسی جامعه‌شناختی تفاوت‌های نسلی مرتبط با الگوهای فرزندآوری در شهرستان اسفراین*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بابلسر، دانشگاه مازندران.
- رازقی‌نصرآباد، ب. و فلاح‌نژاد، ل. (۱۳۹۶). «تفاوت‌های نسلی ارزش ازدواج؛ مورد مطالعه: شهر هشتگرد»، *مطالعات راهبردی زنان*، د ۱۹، ش ۱، ص ۸۴-۶۳.
- رحیمی، ک؛ رحیمی، س. و موسوی، س. (۱۳۹۸). *تفاوت بنیادی ساختار و نگرش خانواده امروز و گسست نسلی، مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، س ۲، ش ۲، ص ۵۸-۵۳.
- رضایی، ش. (۱۳۹۲). *بررسی تفاوت نسلی در نگرش دو نسل از زنان نسبت به باروری در شهر ایلام*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.
- رضوی‌زاده، ن. (۱۳۸۵). «تفاوت‌های نسلی در روستاهای ایران»، *مجله روستا و توسعه*، د ۹، ش ۲، ص ۴۶-۱۹.
- روشنفکر، پ؛ فلاحی‌گیلان، ر. و پورکسمایی، م. (۱۳۹۱). «بررسی بین‌نسلی نگرش به طلاق: مطالعه‌ای در استان زنجان»، *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، د ۱، ش ۲، ص ۱۵۶-۱۳۹.
- زانع، ب. و اصل‌روستا، الف. (۱۳۸۹). «بررسی ارزش‌های اجتماعی دو نسل والدین و فرزندان درباره معیارهای انتخاب همسر در شهر هشتگرد»، *نشریه مسائل اجتماعی ایران*، د ۱، ش ۷، ص ۶۷-۱۰۱.
- سفیری، خ. و ایمانی، الف. (۱۳۸۵). «تحرك اجتماعی بین‌نسلی زنان در تهران»، *زن در توسعه و سیاست*، دوره ۴، ۱-۲ - شماره پیاپی ۱، ص ۱۴۱-۱۵۸.
- سووی، الف. (۱۳۵۷). *ماتئوس و دو مارکس*. ترجمه ابراهیم صدقیانی، تهران: امیرکبیر.
- سهراب‌زاده، م؛ پرنیان، ل. نیازی، م. خواجه‌نوری، ب. و

- صادقی ده‌چشمه، س. (۱۳۹۸). «مطالعه کیفی تجربه شکاف نسلی؛ نمونه مورد مطالعه: دختران شهر کرمانشاه»، *فصلنامه زن و جامعه*، س ۱۰، ش ۱، ص ۲۸-۱.
- عسکری‌ندوشن، ع؛ عباسی‌شوازی، م. و صادقی، ر. (۱۳۸۸). «مادران، دختران و ازدواج؛ تفاوت‌های نسلی در ایده‌ها و نگرش‌های ازدواج شهر یزد»، *مجله مطالعات راهبردی زنان*، د ۱۱، ش ۴۴، ص ۳۶-۷.
- فروتن، ی. (۱۳۷۹). «ملاحظات جمعیتی در فرهنگ عامه ایران»، *فصلنامه جمعیت*، د ۸، ش ۳۱ و ۳۲، ص ۶۹-۴۶.
- فروتن، ی. (۱۳۹۰). «شکاف نسلی مرتبط با نقش‌های جنسیتی و تحولات جمعیتی در ایران»، *پژوهشنامه جامعه‌شناسی جوانان*، د ۱، ش ۱، ص ۱۴۴-۱۱۹.
- فروتن ی (۱۳۹۶). «مهاجرین بالقوه در ایران: تبیین جمعیت‌شناختی و اجتماعی تمایلات مهاجرت به خارج از کشور»، *مطالعات جمعیتی*، د ۳، ش ۲، ص ۲۱۶-۱۸۹.
- فروتن ی (۱۳۹۷). *رویکرد اجتماعی به الگوهای ازدواج در ایران*، *مجله انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، د ۱۳، ش ۲۶، ص ۹-۳۶.
- فروتن ی (۱۳۹۸). *نگرش جمعیت‌شناختی و اجتماعی به شکل‌های نوظهور خانواده در ایران*، *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، د ۳، ش ۴، ص ۲۰-۱.
- فروتن، ی. و کرمی، ف. (۱۳۹۵). «الگوها و تعیین‌کننده‌های تمایلات فرزندآوری در ایران». *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، د ۱۱، ش ۲۲، ص ۱۰۰-۷۲.
- فروتن ی. و میرزایی، س. (۱۳۹۵). «نگرش به طلاق و تعیین‌کننده‌های آن در ایران»، *مطالعات جمعیتی*، د ۲، ش ۲، ص ۱۲۵-۹۳.
- محمودیان، ح. و پوررحیم، م. (۱۳۸۱). «ارزش فرزند از دیدگاه زوجین جوان و رابطه آن با باروری؛ مطالعه موردی شهرستان بهشهر»، *دوفصلنامه جمعیت*، د ۱۰، ش ۴۱، ص ۱۰۳-۸۹.
- ناجی‌اصفهان‌نی، ز. و نیلی‌احمدآبادی، ع. (۱۳۹۴). «مطالعه تاریخی تحول ازدواج در ایران (۱۳۹۰-۱۳۴۵)»، *فصلنامه جمعیت*، د ۲۲، ش ۹۳ و ۹۴، ص ۱۲۱-۱۰۷.
- Amato, P. R., & Booth, A. (1991). Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Social Forces*, 69 (3), 895-914.
- Becker, G. S. (1960). *An economic analysis of fertility in demographic and economic change in developed countries*. New York: Columbia University Press.
- Blunsdon, B., & Reed, K. (2005). Changes in attitudes to mothers working: evidence from australian surveys. *Labour & Industry*, 16 (2), 15-27.
- Brewster, K. L., & Padavic, I. (2000). Change in gender-ideology, 1977-1996: the contributions of intracohort change and population turnover. *Journal of Marriage and Family*, 62 (2), 477-487.
- Brooks, C., & Bolzendahl, C. (2004). The transformation of us gender role attitudes: cohort replacement, social-structural change and ideological learning. *Social Science Research*, 33 (1), 106-133.
- Caldwell, J. C., & Caldwell, P. (1987). The cultural context of high fertility in sub-saharan africa. *Population and Development Review*, 13 (3), 409-437.
- Egmond, M. V., Baxter, J., Buchler, S., & Western, M. (2010). A stalled revolution? gender role attitudes in australia, 1986-2005. *Journal of Population Research*, 27, 147-168.
- Foroutan, Y. (2014). Social change and demographic response in Iran (1956-2006). *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41 (2), 219-229.
- Foroutan, Y. (2019). Cultural analysis of half-century demographic swings of iran: the place of popular culture. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6 (1), 77-89.
- Foroutan, Y. (2020). Ethnic or religious identities?: multicultural analysis in australia from socio-demographic perspective. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7 (1), 1-19.
- Hammel, E. A. (1990). The theory of culture for demography. *Population and Development Review*, 16 (3), 455-488.
- Kane, E. W. (1995). Education and beliefs about gender inequality. *Social Problems*, 42 (1), 74-90.
- Kane, E. W., & Sanchez, L. (1994). Family status and criticism of gender inequality at home and at work. *Social Forces*, 72 (4), 1079-1102.
- Lee, E. S. (1955). A theory of migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Lesthaeghe, R. (1983). *The second demographic transition in western countries: an interpretation*,

- in: gender and family change in industrialized countries*. Oxford: Clarendon Press.
- May, J. F. (2012). *World population policies: their origin, evolution and impact*. The World Bank, Washington, DC, USA: Springer.
- Morgan, S. P., & Waite, L. J. (1987). Parenthood and the attitudes of young adults. *American Sociological Review*, 52 (4), 541-547.
- Notestein, F. W. (1954). *Some demographic aspects of aging*. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 98 (1), 38-45.
- Rowland, D. T. (2012). *Population aging: the transformation of societies*. USA: Springer.
- Storm, I. (2009). Halfway to heaven: four types of fuzzy fidelity in europe. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 48, 702-718.
- Van De Kaa, K. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42 (1), 1-57.
- Webber, M. (1956). *Economy and society*. Berkely: University of California Press.

